

РОЗДІЛ I

Становлення і розвиток історичної науки від часу заснування Чернівецького університету до сьогодення

1.1 ІСТОРИЧНА НАУКА В АВСТРІЙСЬКИЙ ПЕРІОД*

*Олександр Добржанський,
Михайло Чучко*

Під час заснування 4 жовтня 1875 року Чернівецького університету було відкрито три факультети – юридичний, теологічний і філософський¹. Останній був багатопрофільним. На ньому зосереджувалося навчання з філософії, педагогіки, філології, природничих наук². Традиційно, як і в інших університетах Австро-Угорщини, на філософському факультеті відбувалася й підготовка істориків. Від самого початку занять у зимовому семестрі 1875/76 навчального року в університеті було відкрито дві професорські кафедри з історії. Перша – кафедра історії Австрії, друга – кафедра загальної (всесвітньої) історії. Варто зауважити, що в той час кафедра складалася лише з однієї професорської посади, тобто посади керівника. Крім професора, на кафедрі за потреби могли працювати один-два доценти (приват-доценти) і декілька працівників допоміжного персоналу³.

¹ Die Professoren des Czernovitzer Universität. Neues Fremden-Blatt. 1875. 13. September. S. 3; Das jubiläum in Czernowitz. Neues Fremden-Blatt. 1875. 5. Oktober. S.6; Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josefs-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1875/76: Anfang: 1. October 1875. Ende: 29. Februar 1876. Czernowitz, 1876. S. 7–9, 11–12.

² Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josefs-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1875/76. S. 8–9.

³ Ibid. S. 8–9, 12.

Корпус університету, в якому перебував філософський факультет у австрійський період

У цьому ж 1875 році на факультеті було відкрито історичний семінар. Він поділявся на відділи історії Австрії та загальної історії, які очолювали завідувачі кафедр. Переважно на семінарах поглиблено вивчалися історичні джерела, а також обговорювалися письмові роботи студентів, виконані ними на задані теми. Керівники семінарів мали у своєму розпорядженні спеціально виділені кошти для винагороди найбільш старанних студентів. У 1878 р. таких премій було 4 по 30 флоринів¹, а в 1904/05 н. р. у розпорядженні проф. Р. Ф. Кайндля було 300 крон для 5 винагород студентам семінару, кожному по 60 крон².

На факультеті було створено семінарську бібліотеку, на яку виділялося щорічно 100 флоринів. У 1898 р. ця сума зросла до 200 флоринів. З них 150 – для літератури із загальної історії і 50 – для історії Австрії. На 1900 р. семінарська бібліотека нараховувала понад 600 книг³.

Одночасно за бажанням можна було здобувати декілька фахових спеціальностей на факультеті. Студентів заохочували, щоб під час навчання вони відвідували лекції з якомога більшої кількості різних дисциплін. Тому велике значення для підготовки істориків мали філософські, педагогічні

¹ Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Czernowitz, 1900. S. 100.

² ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 22480. Арк. 1.

³ Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Czernowitz, 1900. S. 100.

та філологічні предмети, які забезпечували кафедри філософії, грецької та латинської мов, німецької мови та літератури, української мови та літератури, румунської мови та літератури, порівняльної слов'янської філології та ін. Частина професорів цих кафедр мали доробок і в галузі історичних досліджень. Крім того, історичними пошуками займалися й деякі викладачі теологічного та юридичного факультетів.

Вступ до університету відбувався без іспитів, на підставі документа про середню освіту (зазвичай це був документ про повний курс навчання в гімназії). Студенти ділилися на ординарних (*ordentliche Hörer*) і екстраординарних (*außerordentliche Hörer*). Перші повинні були мати атестат про гімназійну освіту, інші могли мати атестати інших навчальних закладів, які забезпечували середню освіту. Ординарні студенти повинні були дотримуватися виконання навчального плану, екстраординарні мали право відвідувати заняття на рівні з ординарними студентами, але їхнє навчання, особливо складання іспитів, було менш регламентованим. Крім того, ще були вільні слухачі (*Hospitanten*), які просто прослуховували лекції за вибором, але за бажанням могли складати екзамени.

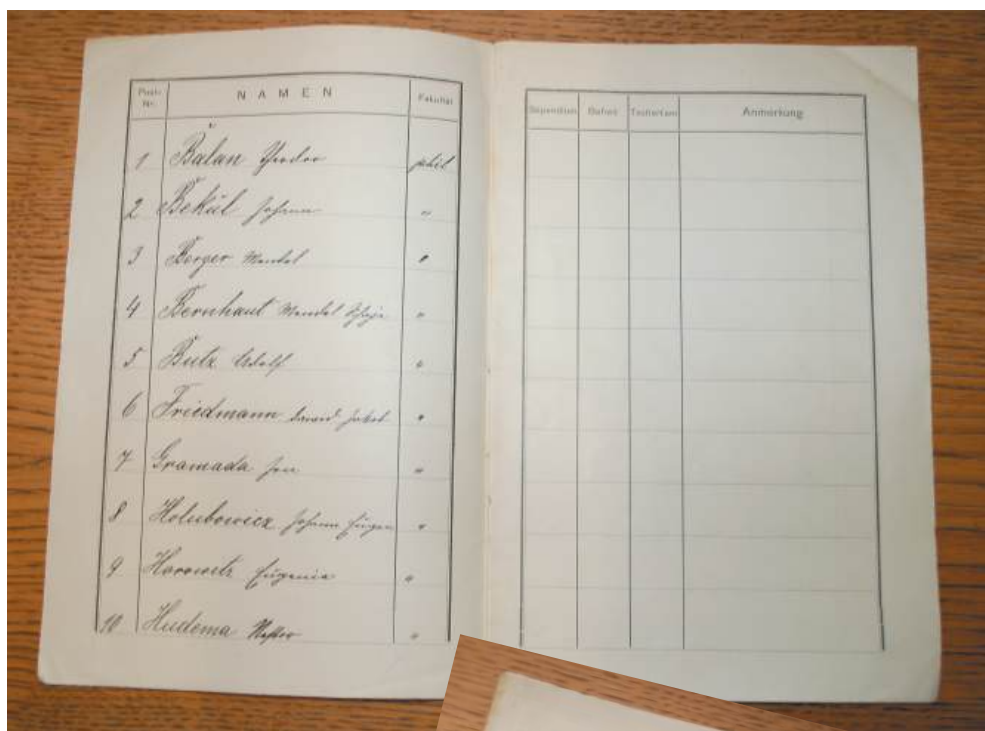
Навчання для всіх категорій студентів було платним. Разом із тим була розвинена система різних іменних стипендій. Уже під час заснування університету було встановлено 6 стипендій імператора Франца-Йосифа I. Стипендії могли виплачуватися у зв'язку з важким матеріальним становищем або за визначні успіхи в навчанні та науці. Стипендіати в різний час становили від 5 до 10 відсотків усіх студентів.

Кількість студентів, які навчалися на філософському факультеті та мали право здобувати історичну освіту, у перші 25 років існування університету залишалася в межах 30–50 і не зростала. У зимовому семестрі 1875/76 н. р. року їх було 49 (26 ординарних, 22 екстраординарні й один вільний слухач)¹, а в літньому семестрі 1899/1900 н. р. — лише 44 (30 ординарних і 14 екстраординарних)². Але у XX ст. кількість студентів філософського факультету почала стрімко зростати. Уже в зимовому семестрі 1900/01 н. р. їх стало 69 (45 ординарних і 24 екстраординарні)³, а в цьому ж семестрі 1913/14 н. р. без фармацевтів на філософському факультеті вже навчалось 397 студентів (267 ординарних, 124 екстраординарні та 6 вільних

¹ Statistische Tabelle über die Frequenz im Winter-Semester 1875/76. Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1876. Czernowitz, 1876. S. 33.

² Statistische Tabelle über die Frequenz im Sommer-Semester 1900. Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1900/1901. Czernowitz, 1901. S. 22–23.

³ Ibid.

Журнал реєстрації студентів, які записалися на семінар з австрійської історії професора університету доктора Р. Кайндля у зимовому семестрі 1907/08 н. р. (Фото з архіву Р. Кайндля в Граці)

слухачів)¹. Значною мірою цьому сприяло відкриття нових гімназій на Буковині, у тому числі з українською мовою викладання, випускники яких переважно йшли навчатися до Чернівецького університету.

Навчання в університеті ділилося на два семестри. Зимовий починався 1 жовтня і завершувався 28 (29) лютого. Літній тривав з 1 березня по 31 липня. Серпень і вересень — час відпусток і канікул.

Одне заняття тривало 45–50 хвилин. Для філософського факультету складався єдиний розклад для всіх спеціальностей. Заняття починалися о 8-й годині ранку і тривали до 8-ї години вечора. Однак кожен окремий студент відвідував тільки частину цих занять, вибираючи ті, які відповідали його фаховій підготовці. У середньому на день припадало 5–6 занять тривалістю одна година.

Для ординарних студентів, які вчасно виконували навчальний план, навчання тривало 4 роки. Кількість студентів на кожному курсі була різною. Наприклад, у зимовому семестрі 1900/01 н. р. на першому курсі навчалося 23 ординарні студенти, на другому — 7, на третьому — 10 і на четвертому — 5². В екстраординарних студентів та вільних слухачів навчання зазвичай тривало значно довше — допоки вони не завершували виконання навчального плану. Їх не включали до статистики про кількість студентів за курсами.

Повний курс навчання в університеті завершувався здобуттям наукового ступеня доктора наук. Для цього потрібно було після складання випускних іспитів ще прослухати декілька спеціальних додаткових курсів, підготувати й захистити письмову роботу (докторат) та скласти докторські іспити (рігорозум). Такі випускники ставали докторами філософії, тобто людьми з науковим ступенем доктора наук. Вони зазвичай указували свій науковий ступінь перед прізвищем. Їх було порівняно небагато. Велику роль у здобутті докторського ступеня відігравали наукові керівники, які допомагали у виборі теми письмової роботи та консультували докторанта щодо її написання.

Існувала також можливість прослухати повний курс лекцій, завершити навчання складанням випускних іспитів без захисту докторату й отримати диплом про вищу освіту на підставі виконання навчального плану. Такі випускники називалися абсолювенти (Absolvierte Hörer). Вони мали право пізніше продовжити навчання в тому самому або інших університетах і захистити докторат. Наприклад, за перші 25 років існування Чернівецького університету 27 випускників філософського факультету захистили докторат,

¹ Statistische Tabelle der Frequenz im Winter-Semester 1913/14. Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1914. Czernowitz, 1914. S. 34–35.

² Statistische Tabelle über die Frequenz im Winter-Semester 1900/01. Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1901. Czernowitz, 1901. S. 23.

а 145 завершили навчання без здобуття докторського ступеня¹. Щоправда, з останніх 145 ще декілька випускників захистили пізніше докторати в інших закладах вищої освіти, переважно у Віденському університеті.

Більшість випускників філософського факультету гуманітарних відділень – як докторів, так і абсолювентів – працювали професорами гімназій, ліцеїв, закладів вищої освіти Буковини, Галичини та деяких інших коронних земель держави, а також в управлінських структурах різного рівня.

Захист докторату давав можливість здобувати право викладати в університетах. Для цього випускник університету з докторським ступенем повинен був скласти габілітаційні іспити. Це було своєрідне випробування на право викладати предмет в університеті й займати відповідну кафедру. Складалося воно із спеціальної письмової роботи на задану або вибрану самостійно тему, яка виконувалася під керівництвом офіційно призначеного наукового керівника, зазвичай професора відповідного закладу вищої освіти, фахового іспиту перед спеціальною комісією і габілітаційної лекції, прочитаної в присутності керівництва університету на чолі з ректором та зацікавлених професорів. Ті, хто пройшов габілітацію, могли починати кар'єру викладача університету на посаді доцента (приват-доцента) за наявності вакантної посади, яка заміщувалася на конкурсній основі. Набравши певного викладацького стажу, доценти могли брати участь у конкурсі на заміщення посади екстраординарного професора й очолювати відповідну кафедру. Доценти викладали окремі курси, але не брали участі в управлінні факультетом.

Центральне місце в науково-викладацькій ієрархії університетів посідали екстраординарні й ординарні професори. Екстраординарний професор вважався нижчим порівняно з ординарним професором науково-педагогічним званням. Зазвичай екстраординатор очолював кафедру і міг вести семінар. Набувши певного стажу (в різні періоди і в різних університетах його тривалість була різною) та підтвердивши свій рівень науковими публікаціями, екстраординарний професор подавався на отримання звання ординарного професора. Це наукове звання вважалося вищим і забезпечувалося більшим окладом. Але в усіх інших правових відносинах – можливості обіймати керівні посади в університеті, бути членом сенату тощо – різниці між ними не було.

У першому навчальному семестрі Чернівецького університету кафедру історії Австрії очолив ординарний професор Фердинанд Циглауер фон Блюменталь². Він народився 22 лютого 1829 р. в м. Брунек у Тіролі (Австрія). Середню освіту здобував у гімназії Інсбрука. У Віденському університеті вивчав філософію, юриспруденцію, історію. 1856 року призначений

¹ Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. Czernowitz, 1900. S. 131–133.

² Die Professoren des Czernovitzer Universität. S. 3.

екстраординарним, а в 1862 р. — ординарним професором австрійської історії Трансільвансько-Саксонської юридичної академії в Германштадті (Сібіу). У липні 1875 р. був запрошений до новозаснованого Чернівецького університету¹.

Будучи впродовж 1875–1900 рр. очільником кафедри історії Австрії, Ф. Циглауер викладав австрійську історію з давніх часів до середини XIX ст. Зазвичай у зимовому семестрі був загальний курс «Австрійська історія». 5 занять на тиждень. Крім того, у цьому та літньому семестрі ще окремо читалися вузькі курси з історії Австрії. Наприклад, у 1875/76 н. р. були такі дисципліни: «Австрія під управлінням Йосифа II» —

два заняття на тиждень, «Історія Австрії в XIV–XV ст.» — 5 годин на тиждень, а також окремий курс «Валенштайн, герцог Фрідландський і його час» — два заняття на тиждень. У наступні роки для слухачів різних років навчання, крім названих, він викладав курси «Історія Австрії у XVIII ст., «Реформи імператриці Марії Терезії», «Австрійська історія за часів Рудольфа II та Матіяша», «Принц Євген Савойський та його час», «Історія визвольних воєн, з особливою увагою до Австрії», «Конституційні та адміністративні відносини в Австрії в період 1526–1740 років», «Війни Австрії з Портою у XVIII столітті», «Найважливіші моменти новітньої історії Австрії з 1648 року» та ін.

Ф. Циглауер також вів історичний семінар «Читання і критика давніх австрійських письмових джерел» упродовж обох семестрів (два заняття на тиждень). У наступні роки пропонувалися такі теми семінарів: «Читання хроніки Матіаса фон Нойєнбурга, письмові роботи та доповіді», «Istoria Friderici III. imperatoris авторства Енея Сільвіо де Пікколоміні, письмові роботи та доповіді», «Життя святого Адальберта єпископа» Іоана Канапаріуса та ін. Цікаво, що слухачі, які були кандидатами на посаду вчителя, відвідували семінари безплатно.

У 1878/79 та 1882/83 Ф. Циглауер обіймав посаду декана філософського факультету. Двічі — у 1876/77 та 1899/1900 — обирався ректором Чернівецького університету. 1899 року став почесним професором Чернівецького

Фердинанд Циглауер
фон Баументаль

¹ Die Professoren ders Czernowitzer Universität. Das Vaterland. 1875. 13. September. S. 1.

Раймунд Фрідріх Кайндль

університету та почесним громадянином міста Чернівці¹.

Хоча в 1900 р. Циглауер вийшов на пенсію, він, як почесний професор Чернівецького університету, викладав окремі курси з історії Австрії до своєї смерті 30 липня 1906 р. В останні роки мав одне-два заняття на тиждень. Викладав курси «Австрійська імперська історія (історія державотворення та публічного права)», «Історія Австрії в часи Максиміліана I», «Австрійські, угорські і чеські землі в останньому столітті перед їхнім остаточним об'єднанням у 1437–1526 рр.».

Головними сферами наукових інтересів Ф. Циглауера були історія австрійського земельного права, різні аспекти історії Семигороддя та Угорщини, а також історія Буковини (докладніше про Ф. Циглауера в окремому нарисі).

Після Ф. Циглауера кафедру австрійської історії очолив Раймунд Фрідріх Кайндль. Він народився в Чернівцях 31 серпня 1866 р. у родині вчителя. Закінчив Чернівецьку німецьку гімназію в 1885 р. Навчався в Чернівецькому університеті (1885–1891) на відділах історії, географії та германістики. Влітку 1891 р., після складання іспитів, Р. Ф. Кайндль був зарахований вчителем-стажистом до німецької гімназії в Чернівцях².

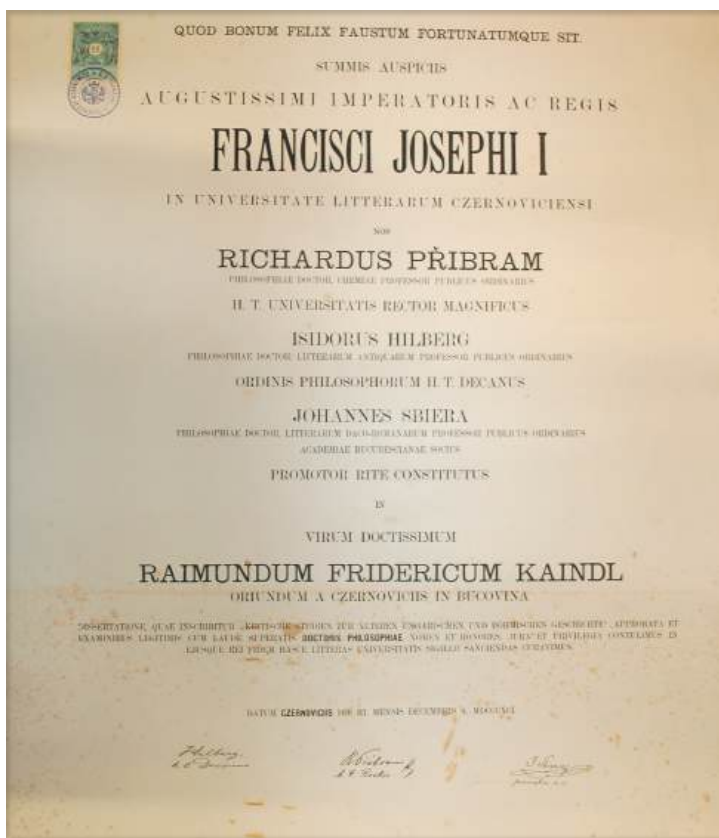
Від другої половини 1880-х та в 1890-ті рр. брав участь у численних археологічних та етнографічних експедиціях по Буковині та сусідніх регіонах. Особливу увагу приділяв дослідженню гуцулів Буковинських Карпат³.

3 грудня 1891 р., захистивши під керівництвом професора Йогана Лозерта дисертацію, одержав ступінь доктора філософії. З 1892 р. працював учителем у Вищій православної реальній школі. Отримав крайову стипендію для студій австрійської історії в історичному інституті у Відні. 1893 року виконав габілітаційну роботу на тему «Набуття Буковини Австрією» і 15 липня пройшов габілітацію в Чернівецькому університеті під керівництвом проф. Ф. Циглауера. Це дало йому право взяти участь у конкурсі, оголошеному

¹ Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. S. 24, 40–42, 131; Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josefs-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1875/76: Anfang: 1. October 1875. Ende: 29. Februar 1876. Czernowitz, 1875. S. 8; Dr. Kaindl. Hofrat Zieglauber von Blumenthal. Czernowitzer Zeitung. 1906. 31. Oktober. S. 2–3.

² Die Rektorswahl. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1912. 23. Juni. S. 3–4.

³ Basil Bonhar. Storonetz-Putilla. Bukowinaer Nachrichten. 1891. 18. September. S. 2.

Диплом доктора філософії
Чернівецького університету Р. Кайндля

в 1893 р. на заміщення посади приват-доцента в Чернівецькому університеті на кафедрі історії Австрії¹.

У літньому семестрі 1893/1894 н. р. він почав свою викладацьку діяльність. Читав у цьому році курси «Розвиток ідеї цілісної австрійської держави», «Критика давніх угорських історичних джерел». У наступному навчальному році вперше в історії Чернівецького університету Р. Ф. Кайндль почав читати курс «Історія Буковини». Він складався з трьох частин. Кожна частина читалася посеместрово.

1901 року Р. Ф. Кайндль став екстраординарним професором і очолив кафедру історії Австрії, а в 1904 р. одержав статус ординарного професора. На цій посаді він залишався до 1915 р., коли через війну перебрався працювати до університету м. Грац. У 1906/07 н. р. був деканом філософського

¹ Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. S. 61; Die Rektorswahl. S. 4; 50. Geburtstag unseres hochverdienten Geschichtsschreibers Professoer Kaindl. Deutsches Volksblatt für Galizien. 1916. 24. August. S. 5.

факультету, а в 1912/13 н.р. обіймав посаду ректора Чернівецького університету¹.

У своїй викладацькій діяльності Р. Ф. Кайндль торкався різних аспектів історії Австрії. Значний інтерес викликали його лекції, які присвячувалися критиці окремих суперечливих питань з австрійської історії та минулого Буковини, аналізу достовірності історичних джерел. Чимало уваги у своїх лекціях він приділяв окремим періодам минулого країни, як-от «Вступ до вивчення історії Австрії», «Історія Австрії до великого переселення народів», «Історія Австрії в часи середньовіччя», «Історія Австрії від великого переселення народів до Інтеррегнуму», «Історія Австрії від Інтеррегнуму до 1526 р.», «Історія Австрії від 1526 до 1740 р.», «Історія Австрії від Віденського конгресу до поразки революції (1815–1849). Окремо розглядалася історія культури Австрії в різні періоди. Кайндль також започаткував курс «Сучасний фольклор, його природа та значення».

Р. Ф. Кайндль відзначався дослідженням широкого кола історичних проблем. Серед них – історія Буковини загалом та окремих її періодів, історія населених пунктів краю, етнологічні, фольклорні, бібліографічні дослідження, історія окремих етнічних груп, особливо німців Буковини й Галичини та ін. Із досліджень цих проблем перу вченого належать, зокрема, такі праці, як «Історія Буковини» у 3 частинах (1888–1893), «Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення» (1908, видана до ювілею першої письмової згадки про місто; перевид. укр. і нім. мовами, 2005), двотомне дослідження «Русини на Буковині» у співавторстві з А. Манастирським (1898–1899) (переклад. укр. мовою, 2007), «Гуцули: їх життя, звичаї та народні перекази» (1894, перевид. укр. мовою 1999, 2000), «Буковина у 1848–1849 рр.» (1900) та ін. (докладніше біографію та сферу наукових пошуків Р. Кайндля наведено в окремому нарисі про нього).

У 1915–1930 рр. Р. Ф. Кайндль працював професором австрійської історії Грацького університету в Австрії, керуючи там семінаром. 1918 року отримав титул надвірного радника. Помер 14 березня 1930 р.²

Отже, кафедру історії Австрії від 1875 р. і до Першої світової війни очолювали професори Фердинанд Циглауер фон Блументаль і Раймунд Фрідріх Кайндль, які заклали в університеті міцні підвалини досліджень з історії Австрії та Буковини, а також історичного краєзнавства й етнології тощо.

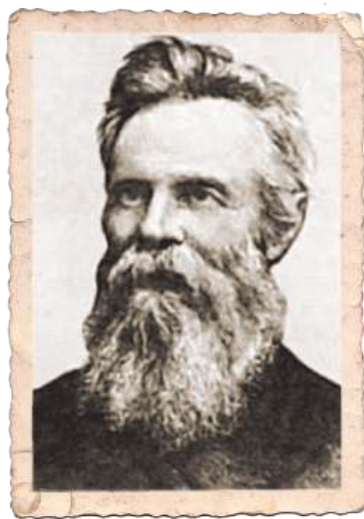
¹ Personalstand der Franz-Josephs Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. Czernowitz, 1912. S. 3, 13–14; 50. Geburtstag unseres hochverdienten Geschichtsschreibers Professor Kaendl. S. 5; Die Rektorswahl. S. 3–4; Die dritte Tagung der Karpatendeutschen. *Ostdeutsche Rundschau*. 1913. 13. Mai. S. 3; Dr. Raimund F. Kaendl. *Czernowitzer Tagblatt*. 1915. 16. August. S. 2; Professor Dr. Kaendl. *Tagespost*. 1916. 28. August. S. 4; Univ.-Prof. Hofrat Dr. Raimund Friedrich Kaendl †. *Grazer Volksblatt*. 1930. 15. März. S. 3.

² Ein Beitrag zur Frage der Czernowitzer Universität. *Czernowitzer Allgemeine Zeitung und Czernowitzer Tagblatt*. 1918. 20. März. S. 3; Univ.-Prof. Hofrat Dr. Raimund Friedrich Kaendl †. S. 3.

Другу кафедру — загальної історії — у 1875 р. очолив професор д-р Йоган Лозерт, який прибув до Чернівців з Відня, де працював викладачем у гімназії¹.

Йоган Лозерт народився 1 вересня 1846 р. в містечку Фульнек у Моравії. Його родина займалася бакалійною справою. Йоганн мав п'ятьох братів. Батько вважав, що син має стати теслею. Однак юнак мав інші плани. За фінансової допомоги родичів він здобув середню освіту, відвідуючи спочатку гімназію в Троппау, а потім — у Кромержіжі. Восени 1866 року вступив до Віденського університету на філософський факультет, де відвідував лекції та практичні заняття з філософії, історії, германістики та географії². Професорами, які справили на нього найбільший вплив в університеті і яким він найбільше завдячував, були Оттокар Лоренц (викладав середньовічну історію і джерелознавство) і Теодор Сікель (допоміжні історичні науки). Останній сприяв тому, щоб Лозерт став повноправним членом Інституту австрійських історичних досліджень у 1869 р. Докторський ступінь отримав у Тюбінгені (1871), через те, що не хотів здавати рігоровизм із математики, який вимагався у Віденському університеті. Але згодом, у 1874 р., повторно здобув докторський ступінь у Відні за роботу над джерелами з історії Кремсмюнстера³. Ця публікація призвела до наукової дискусії з відомим істориком, професором Гетінгенського університету Георгом Вайцем, яка закінчилася визнанням правоти Лозерта⁴.

Після завершення навчання з 1871 р. викладав історію в реальній гімназії Відня. Брав участь у конкурсі на заміщення посади екстраординарного професора в Празькому університеті, але безуспішно. У 1875 р. Лозерта запросили очолити кафедру загальної історії на посаді екстраординарного

Йоганн Лозерт

¹ Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. S. 63.

² Soukup P. Johann Loserth (1846–1936). Ein „Gelehrter von Veltruf“ in Czernowitz und Graz. *Österreichische Historiker 1900–1945: Lebensläufe und Karrieren in Österreich, Deutschland und der Tschechoslowakei in wissenschaftsgeschichtlichen Porträts* / Hg. K. Hruza. Wien. Köln. Weimar, 2008. S. 41; Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. S. 63.

³ Die Geschichtsquellen von Kremsmünster im XIII. und XIV. Jahrhundert / hg. v. Johann Loserth Wien, 1872.

⁴ Kern A. Loserth Johann (1846–1936). *Global Anabaptist Mennonite Encyclopedia*. Online. URL: [https://gameo.org/index.php?title=Loserth,_Johann_\(1846-1936\)&oldid=145713](https://gameo.org/index.php?title=Loserth,_Johann_(1846-1936)&oldid=145713) (дата звернення: 27.01.2025); Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. S. 63.

професора в Чернівецькому університеті¹, а через два роки, у 1877 р., він став ординарним професором. У 1880/81, 1884/85 навчальних роках обирався деканом філософського факультету.

У Чернівецькому університеті Лозерт очолював кафедру до 1893 р., коли перебрався на роботу в університет імені Карла-Франца в місті Грац, де очолив кафедру середньовічної та нової історії². 1896 р. його обрано членом-кореспондентом Австрійської академії наук. В університеті Граца Лозерт пропрацював до 1917 р., коли вийшов на пенсію. Але науково він продовжував працювати. На честь його 80-ліття в 1926 р. була опублікована стаття В. Ербена та А. Керна «Йоганн Лозерт як дослідник історії. Огляд його наукових праць». У ній названо 286 найбільш значущих статей Лозерта, серед них з історії Чехії – 65 назв, з вікліфського та гуситського рухів – 63 назви, з історії анабаптистів – 25 назв, з історії Реформації та Контрреформації в Австрії та суміжних країнах – 68 назв, різні 62 назви³. У 1933 р. став дійсним членом Австрійської академії наук. Помер 30 серпня 1936 р. в Штирському Градеку, не доживши двох днів до свого дев'яностоліття⁴.

У Чернівцях Й. Лозерт викладав курси: «Загальна історія» за окремими періодами, «Історія східних народів у давнину», «Про початки римської історії», «Історія Риму», «Історія середніх віків від хрестових походів», «Історія римських пап», «Історія Німеччини», «Про окремі історичні джерела новітньої історії», «Про окремі історичні джерела німецької історії», «Історія Французької революції», «Римська історія часів імперії», вів семінар «Вирбані місця з римської історії», «Вибрані місця середньовічної історії», «Читання і коментування «Життя імператора Карла IV»⁵ та ін.

Ще в перші роки після завершення навчання в університеті Лозерт активно займався дослідженнями в галузі джерелознавства середньовіччя, зокрема публікацією, критикою і науковим опрацюванням окремих середньовічних текстів. Однією з перших робіт у цій галузі стала книга “Die

¹ Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josefs-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1875/76: Anfang: 1. October 1875. Ende: 29. Februar 1876. S. 9.

² Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. S. 63; Чучко М. Проблеми античної та середньовічної історії у наукових дослідженнях на навчальних курсах викладачів Чернівецького університету австрійської доби (1875–1914 рр.). *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія.* № 1. С. 104. Чернівці : Чернівецький університет, 2024.

³ Kern A. Loserth, Johann (1846–1936).

⁴ Чучко М. Проблеми античної та середньовічної історії у наукових дослідженнях на навчальних курсах викладачів Чернівецького університету австрійської доби (1875–1914 рр.). С. 104.

⁵ Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1876. Czernowitz, 1876. S. 22; Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1876/77. Czernowitz, 1876. S. 29; Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1877. Czernowitz, 1877. S. 28.

Geschichtsquellen von Kremsmünsterim XIII. Und XIV. Jahrhundert” (Історичні джерела Кремсмонстера в XIII і XIV століттях) із передмовою його університетського учителя Оттокара Лоренца. Останній зауважував: «Мій колишній слухач, пан Йоганн Лозерт, нині професор місцевої гімназії на Ландштрассе, взявся за цю роботу з найбільшим завзяттям, і мені було дуже приємно бачити, як ця справа росте і процвітає в добрих руках»¹.

У наступні роки Лозерт продовжив плідно займатися джерелознавчими студіями середньовіччя. Але особливо велику увагу він починає приділяти історії середньовічної Чехії, гуситському рухові, а також вікліфіанству й іншим релігійним течіям.

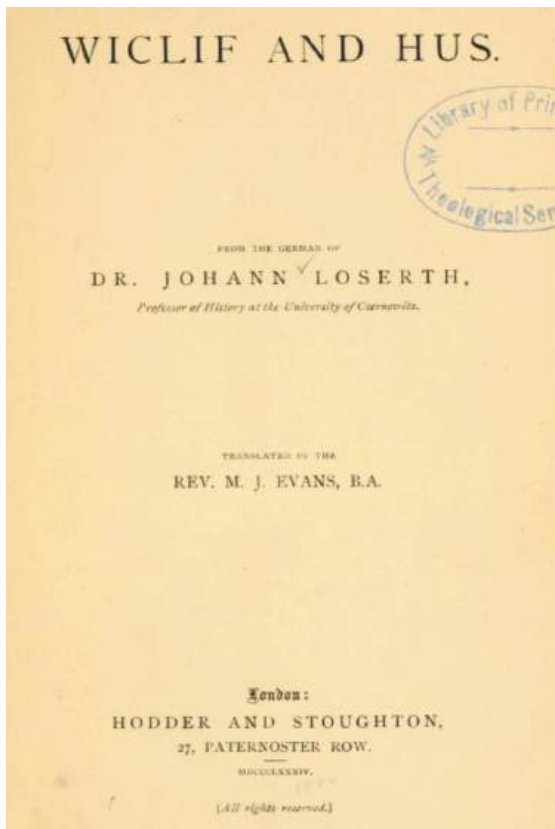
З історії гуситського руху він опублікував цілу низку праць. Тільки в поважному виданні “Archiv für österreichische Geschichte” (Архів австрійської історії) ним зроблено п’ять великих публікацій за період з 1877 по 1895 рік під загальною назвою “Beiträge zur Geschichte der hussitischen Bewegung”² (Матеріали до історії гуситського руху). У цій серії Лозерт публікував документи і робив їхній критичний аналіз. Серед них особливу цікавість викликали “Die Streitschriften und Unionsverhandlungen zwischen den Katholiken und Husiten in den Jahren 1412 und 1413” (Памфлети та переговори про унію між католиками та гуситами у 1412 та 1413 роках), “Gleichzeitige Berichte und Actenstücke zur Ausbreitung des Wiclifismus in Böhmen und Mähren von 1410 bis 1419” (Звіти та акти про поширення вікліфства в Чехії та Моравії у 1410–1419 роках).

Серед найбільш відомих праць Лозерта чернівецького періоду варто назвати книгу “Hus und Wiclif. Zur Genesis der husitischen Lehre”³ (Гус і Вікліф. До генези гуситського вчення), яка побачила світ 1883 р., але на титулі було вказано 1884 р. Характерно, що книга швидко набула популярності. За декілька місяців на неї відгукнулися в кількох десятках рецензій переважно позитивного характеру, хоча деякі чеські історики вважали, що автор перебільшує вплив Вікліфа на Гуса. У 1884 році книга була опублікована в Лондоні

¹ Lorenz O. Vorwort. Loserth J. Die Geschichtsquellen von Kremsmünsterim XIII. Und XIV. Jahrhundert. Wien, 1872. S. V–VI.

² Loserth J. Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung. 1. Der Codex epistolaris des Erzbischofs von Prag Johann von Jenzenstein. *Archiv für österreichische Geschichte*. 1877. Nr. 55. S. 265–400; Loserth J. Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung. 2. Der Magister Adalbertus Ranconis de Ericinio. *Archiv für österreichische Geschichte*. 1879. Nr. 57. S. 203–276; Loserth J. Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung. 3. Der Tractatus de longo schismate des Abtes Ludolf von Sagan. *Archiv für österreichische Geschichte*. 1880. Nr. 60. S. 343–562; Loserth J. Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung. 4. Die Streitschriften und Unionsverhandlungen zwischen den Katholiken und Husiten in den Jahren 1412 und 1413. *Archiv für österreichische Geschichte*. 1889. Nr. 75. S. 287–413; Loserth J. Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung. Gleichzeitige Berichte und Actenstücke zur Ausbreitung des Wiclifismus in Böhmen und Mähren von 1410 bis 1419. *Archiv für österreichische Geschichte*. 1895. Nr. 82. S. 327–418.

³ Loserth J. Hus und Wiclif. Zur Genesis der husitischen Lehre. Prag, Leipzig, 1884.

Титульна сторінка праці Й. Лозерта
«Вікліф і Гус»

в англійському перекладі з дещо зміненою назвою¹. У цій праці Лозерт на підставі аналізу великої кількості документів переконливо доводив, що Ян Гус запозичив безпосередньо чи опосередковано чималу кількість ідей у відомого англійського теолога, професора Оксфордського університету Джона Вікліфа. Цікавими були його текстологічні порівняння праць Гуса й Вікліфа.

Після публікації книги Лозерта в Лондоні до нього звернулося Вікліфське товариство, яке в 1883 році розпочало публікацію латинських творів Вікліфа, з проханням взяти на себе редагування цих публікацій. За понад 30 років співпраці Лозертом було відреда-

говано й підготовлено до друку 14 томів. Усі ці публікації супроводжувалися багатьма критичними індивідуальними дослідженнями, більшість з яких були опубліковані в наукових журналах Європи.

Серед важливих тем, які досліджувалися Й. Лозертом, варто назвати історію анабаптизму. Вчений був автором понад 100 досліджень раннього анабаптизму, розглянувши такі різноманітні центральні постаті цього руху, як Блаурок, Хюбмаєр, Гуттер і Марпек. Він вважається засновником сучасних історичних досліджень південно-східних регіонів анабаптизму в Європі. У праці «Анабаптизмі в Тіролі» (1526–1626) Лозерт підсумував розгляд історії ранньої Реформації на території сучасної Італії, Австрії та Чехії. Дослідник зазначав, що інтенсивний контроль, антианабаптистські укази та переслідування, які проводилися як з боку уряду Габсбургів, так і з боку католицької

¹ Loserth J. Wiclif and Hus. London, 1884.

церкви, спричинилися до розвитку анабаптизму в Тіролі інтенсивніше, ніж деінде в Європі. Й. Лозерт також пояснює, як такі дворяни, як Хелена фон Фрейберг і сім'я Волькенштейнів, були причетні до тірольського анабаптизму і як з ними жорстоко поводитися органи влади. Також автор акцентував увагу на ролі селян у повстанні проти політичної та церковної влади на різних етапах реформ у Тіролі. Дослідження Лозерта охоплює філіпітів і ґабріелітів поряд із гуттеритами як три основні групи, які розвивалися в цьому регіоні та в Моравії¹.

Курт Казер

Суттєвою заслугою Й. Лозерта під час праці в Чернівцях було також впорядкування колекції монет, яка була передана Чернівецькому університету рішенням Буковинського сейму. Для цієї колекції було виділено окреме приміщення в 1890 р. Разом із тим частину старожитностей, які перебували на зберіганні в університеті, рішенням сенату було передано 7 квітня 1893 р. новозаснованому крайовому музею. Станом на 1900 р. у кабінеті зберігалось понад 51 тис. монет, 27 цінних паперів і 3 коштовності². Матеріали кабінету використовувалися в навчальному процесі.

Після від'їзду Лозерта в зимовому семестрі 1893/94 н. р. кафедра не була зайнятою. У літньому семестрі цього навчального року її очолив надзвичайний професор з Відня д-р Зигмунд Герцберг-Френкель.

Він народився 7 березня 1857 року в галицькому місті Броди. Батько Зигмунда — Лео Герцберг-Френкель — працював секретарем Торгової палати в Бродах і був відомим австрійським письменником та журналістом. Середню освіту здобував у гімназіях Бродів і Львова. З 1874 р. навчався на юридичному факультеті у Віденському університеті, але під час дворічного перебування в Геттінгенському та Берлінському університетах захопився вивченням історії і вирішив змінити фах.

У 1879 році вступив на навчання до Інституту австрійських історичних досліджень і став дійсним членом цього закладу. Тут започаткував свої перші

¹ Loserth J. Der Anabaptismus in Tirol von seinen Anfängen bis zum Tode Jakob Huter's (1526–1536). *Archiv für österreichische Geschichte*. Wien, 1892. S. 427–604.

² Die k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz im ersten Vierteljahrhundert ihres Bestandes. Czernowitz, 1900. S. 101.

Титул праці К. Казера «Політичні та соціальні рухи німецького бюргерства на початку XVI ст.»

історичні пошуки та дослідження. У 1880 р. захистив докторат на філософському факультеті Віденського університету. У липні 1887 р. пройшов габілітацію як приват-доцент у Віденському університеті за спеціальністю «історія середньовіччя та допоміжних історичних дисциплін».

У липні 1893 р. Герцберг-Френкель став екстраординарним професором кафедри загальної історії Чернівецького університету, а в 1895 р. — ординарним професором¹.

Герцберг-Френкель забезпечував викладання курсів: «Рим в епоху республіки», «Грекомакедонська історія 338–146 рр. до н. е.», «Історія Риму імператорського періоду»,

«Історія середніх віків до кінця держави Каролінгів», «Розвиток великих національних держав (1250–1500)», «Часи Людовіка XIV», «Історія Європи в часи французької революції», «Нарис теорії документознавства», «Історичні методи» та ін. Крім того, він забезпечував викладання допоміжних історичних дисциплін.

Сфера його наукових інтересів охоплювала історію середньовіччя німецьких земель. Чималу увагу він приділяв публікації та науковому опрацюванню історичних джерел. Зокрема, він підготував і видав у фундаментальній

¹ Norst A. Alma mater Francisco Josephina. S. 60; Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Wien, 1993. Bd. 2 (Glae-Hüb). S. 296; Die feierliche Inauguration des Rektors der k. k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz für das Studienjahr 1906/1907. Czernowitz, 1906. S. 5; Personalstand der Franz Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. S. 13; Чучко М. Професори Чернівецького університету Франца Йосифа Зигмунд Херцберг-Френкель, Йоганн Кромайер та Оскар Леуце. Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії : зб. наук. статей. Т. 2. С. 49. Чернівці, 2010.

науковій серії першоджерел з історії Німеччини “Monumenta Germaniae Historica” (Історичні пам’ятники Німеччини), де вмістив “Necrologia Germaniae: Dioecesis Salisburgensis”¹ (Некрологи Зальцбурзької єпархії), яка була перевидана в 1904 р. з ґрунтовними покажчиками². Також було опубліковано декілька статей на цю тему³.

Найбільш відомою працею вченого є “Geschichte der deutschen Reichskanzlei 1246–1308. I: Die Organisation der Reichskanzlei”⁴ (Історія німецької рейхсканцелярії), опублікована 1885 року. Певний інтерес також становлять праці “Über das älteste Verbrüderungsbuch von St. Peter in Salzburg”⁵ (Про найдавнішу книгу братства Св. Петра в Зальцбурзі), “Zur erbköninglichen Politik der ersten Habsburger” (Про спадкову королівську політику перших Габсбургів), “Rudolf von Habsburg” (Рудольф Габсбург) та ін.

Професор З. Герцберг-Френкель раптово помер у віці 56 років від серцевого нападу 19 вересня 1913 р., перебуваючи у Відні на зібранні австрійських істориків⁶. Після його смерті кафедру всесвітньої історії очолив екстраординарний професор з університету Грацу Курт Казер, призначений у Чернівці ординарним професором у травні 1914 р.⁷

Народився він 23 жовтня 1870 р. в м. Штайр (Верхня Австрія). 1888 року закінчив гімназію у Штуттгарті. Навчався в університетах у Марбурзі та Тюбінгені. У 1892 р. в Тюбінгені здобув ступінь доктора філософії, захистивши дисертацію на тему “Handelspolitische Kämpfe zwischen England und den Niederlanden 1563–1566” (Торговельно-політична боротьба між Англією та Нідерландами в 1563–1566 рр.), яка була опублікована в Штуттгарті⁸. Потім на два роки відбув до Риму, щоб вивчати ватиканські архіви, і став екстраординарним професором університету в Граці (1908 р.). Між 1905/06 і 1908/09 навчальними роками також викладав в Академії експерту у Відні.

¹ Necrologia Germaniae: Dioecesis Salisburgensis / Herausgegeben von. Herzberg-Fränkell S. Monumenta Germaniae. Necrologia. Bd. II. 1890. 283 s.

² Necrologia Germaniae: Dioecesis Salisburgensis / Herausgegeben von. Herzberg-Fränkell S. Monumenta Germaniae. Necrologia. Bd. II. 1904. 804 s.

³ Herzberg-Fränkell S. Die nekrologischen Quellen der Diöcesen Salzburgund Passau. *Neues Archiv der Gesellschaft für Ältere Deutsche Geschichtskunde zur Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellschriften Deutscher Geschichten des Mittelalters*. Bd. XIII. Nannover, 1888. S. 269–304.

⁴ Herzberg-Fränkell S. Geschichte der deutschen Reichskanzlei 1246–1308. I: Die Organisation der Reichskanzlei. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*. Ergänzungs-Band. Vol. 1. 1885. S. 254–297; Über das älteste Verbrüderungsbuch von St. Peter in Salzburg. *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*. Vol. 12. 1887. S. 53–107.

⁵ Herzberg-Fränkell S. Über das älteste Verbrüderungsbuch von St. Peter in Salzburg. *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*. Vol. 12. 1887. S. 53–107.

⁶ Zalobnej karty. *Kurjer Lwowski*. 1913. 23. Wrzesnia. S. 5.

⁷ Von der Universitat. *Czernowitzer Tagblatt*. 1914. 13. Mai. S. 4.

⁸ Kaser K. Handelspolitische Kämpfe zwischen England und den Niederlanden 1563–1566. Stuttgart, 1892.

З 1914 по 1919 р. Курт Казер рахувався на посаді ординарного професора всесвітньої історії Чернівецького університету¹, однак викладати в умовах Першої світової війни йому так і не довелося. Через воєнні дії Чернівецький університет залишився закритим до літа 1916 р. Влітку його спробували відкрити і К. Казер прибув на робоче місце, але через кілька тижнів, через вторгнення росіян, університет знову довелося закрити. Не без пригод Казер з іншими професорами та посадовцями змушений був втікати через південну Буковину до Угорщини і далі до м. Ішль. Не маючи можливостей для дослідницької роботи, переїхав до Зальцбурга, де були бібліотека й архів². Цікаво, що під час війни, у 1917 р., К. Казер опублікував невелику книгу “Die Gründung der k. k. Franz-Josefs-Universität in Czerniwitz im Jahre 1875”³ (Заснування університету Франца-Йосифа в Чернівцях у 1875 р.), у якій досить змістовно висвітлювалася боротьба за університет між Чернівцями й кількома іншими містами Австро-Угорщини.

У 1918 р. було здійснено спробу знову відновити навчання в Чернівецькому університеті. З огляду на це К. Казер повернувся до Чернівців. Але листопадові події, пов'язані з розпадом Австро-Угорщини та вступом до столиці Буковини румунського війська, зірвали плани відновлення роботи німецькомовного університету в Чернівцях. Професор знову оселився в Зальцбургу. Потім переїхав до Граца, де очолював кафедру загальної та економічної історії (у 1920 р. став почесним професором, а з 1924 р. — ординарним професором загальної та економічної історії). Помер 1 листопада 1931 р. в м. Грац⁴.

Крім згаданих вище праць, перу К. Казера належать такі дослідження, як “Politische und Soziale Bewegungen im deutschen Bürgertum zu Beginn des 16. Jahrhunderts (1899)” (Політичні та соціальні рухи німецького бюргерства на початку XVI ст.), “Deutsche Geschichte im Ausgang des Mittelalters, 1438–1519, 2 vols. (1912)” (Історія Німеччини наприкінці Середньовіччя, 1438–1519, 2 томи), “Deutsche Geschichte zur Zeit Maximilians I, 1486–1519 (1912)” (Історія Німеччини за часів Максиміліана I, 1486–1519), “Der deutsche Ständestaat (1923)” (Німецька станова держава) та ін.⁵

¹ Tremel F. Kurt Kaser (23. Oktober 1870 bis 1. November 1931). *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*. 1970. 61. Jahrgang. S. 231–241; Kaser, Kurt. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Band 3. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1965. S. 251.

² Tremel F. Kurt Kaser (23. Oktober 1870 bis 1. November 1931). S. 241–242.

³ Kaser K. *Die Gründung der k. k. Franz-Josefs-Universität in Czerniwitz im Jahre 1875*. Wien und Leipzig, 1917.

⁴ Tremel F. Kurt Kaser (23. Oktober 1870 bis 1. November 1931). S. 242–243, 253–254; Wutte M. Kurt Kaser†. *Carinthia I. Klagenfurt*, 1932. 122. Jahrgang. Heft. 1. S. 99.

⁵ Kaser K. *Politische und Soziale Bewegungen im deutschen Bürgertum zu Beginn des 16. Jahrhunderts*. Stuttgart, 1899; Kaser K. *Verzeichnis der in Wiener Archiven vorhandenen Urbarien*. Vorgelegt in der Sitzung am 14. Oktober 1907. Wien, 1909; Kaser K. *Deutsche Geschichte im Ausgang des Mittelalters, 1438–1519*,

Крім вивчення всесвітньої та австрійської історії, ще в перші роки після відкриття Чернівецького університету на філософському факультеті було започатковано також викладання допоміжних історичних дисциплін. З 1875 по 1884 рік ці курси забезпечував завідувач кафедри романської філології та допоміжних історичних дисциплін екстраординарний професор Александр Будінський, який прибув із Відня. Народився він 27 лютого 1844 року в містечку Грінцінг поблизу Відня, яке в другій половині XIX ст. стало частиною територіальної громади столиці Австрії. Навчався в нижчій академічній гімназії у Відні, а потім – у престижній Терезіанській академії. Вивчав історію у Віденському університеті і в 1865 р. захистив докторат. Цього ж року поїхав до Парижа для навчання в Школі хартій, яка славилася підготовкою фахівців з допоміжних історичних дисциплін. Тут завершив історичну освіту й отримав диплом архівіста-палеографа¹. Його екзаменаційна робота «Іноземці в Паризькому університеті в середні віки», над якою він продовжував працювати в наступні роки, була опублікована німецькою мовою у 1876 році² й отримала схвальні відгуки. Також позитивно була зустрінута робота “Die Ausbreitung der lateinischen Sprache über Italien und die Provinzen des römischen Reiches”³ (Поширення латинської мови в Італії та провінціях Римської імперії). Рік стажувався в Лондоні.

У Чернівецькому університеті А. Будінський викладав курси «Палеографія середніх віків», «Основи дипломатики», «Латинська палеографія середніх віків». «Основи дипломатики і хронології». Усі дисципліни поєднували теоретичні виклади та спеціальні практичні вправи.

Працюючи в Чернівцях, Будінський активно підтримував і популяризував ідею перенесення університету з Чернівців до Брно⁴, бо ніби там будуть кращі умови для професорів і студентів. Ці інтриги закінчилися для нього погано: у 1884 р. він змушений був звільнитися з університету й достроково вийти на пенсію, переїхавши спершу в Брюн (Брно), а потім до Відня.

2 vols. Stuttgart / Berlin, 1912; Kaser K. Deutsche Geschichte zur Zeit Maximilians I, 1486–1519. Stuttgart / Berlin, 1912; Kaser K. Steiermark im Jahre 1848. Ein Vortrag. Graz, 1913; Kaser K. Der deutsche Ständestaat. Graz, 1923; Kaser K. Geschichte Europas im Zeitalter des Absolutismus und der Vollendung des modernen Staatensystems (1660–1789). Stuttgart / Gotha, 1923.

¹ Norst A. Alma mater Francisco Josephina. S. 58–59; Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josefs-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1875/76: Anfang: 1. October 1875. Ende: 29. Februar 1876. S. 9; Todesfalle. Bukowiner Rundschau. 1900, 18. März. S. 3; Todesfalle. BukowinerPost, 1900, 20. März. S. 3; Чучко М. Проблеми античної та середньовічної історії у наукових дослідженнях на навчальних курсах викладачів Чернівецького університету австрійської доби (1875–1914 pp.). С. 104; Ілюк А. Становлення науки про Стародавній світ та Середньовіччя в Чернівецькому університеті (1875–1914 pp.). С. 226.

² Budinszky A. Die Universität Paris und die Fremden an derselben im Mittelalter. Berlin, 1876.

³ Budinszky A. Die Ausbreitung der lateinischen Sprache über Italien und die Provinzen des römischen Reiches. Berlin, 1881.

⁴ Nekrologe. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. Innsbruck, 1901. Nr. 22. S. 190–191.

3 березня 1889 року він був зарахований на позаштатну роботу до Міністерства фінансів, а з жовтня 1892 року його призначили директором Архівної та бібліотечної служби цього міністерства. Помер 15 березня 1900 року у Відні¹.

Після відставки Будінського допоміжні історичні дисципліни викладав Й. Лозерт, а потім — З. Герцберг-Френкель. Найбільша увага приділялася палеографії та джерелознавству середньовічних текстів, на яких спеціалізувалися ці вчені.

Порівняно з іншими закладами вищої освіти Австро-Угорщини Чернівецький університет мав ряд особливостей. Насамперед це був найбільш віддалений на схід університет держави Габсбургів, що, безумовно, наклало певний відбиток на склад студентства в цьому закладі. За національним складом у 1894 р. на філософському факультеті, як засвідчують статистичні показники, навчалося 12 румунів, 7 русинів, 8 німців, 1 поляк, 1 серб. З них 22 були жителями Буковини, 5 — з Галичини, 2 — з Румунії². Також бралось до уваги, що переважна більшість студентів факультету були православного віросповідання. Такий склад студентів за етнічною і релігійною приналежністю та територіальним походженням зберігався і в наступні роки. Беручи все це до уваги, а також враховуючи неодноразові звернення депутатів Буковинського сейму, керівництво університету ухвалило рішення відкрити нову посаду приват-доцента на кафедрі всесвітньої історії для викладання дисциплін, пов'язаних з історією Східної Європи, починаючи з історії Візантії. Цю посаду за результатами проведеного конкурсу обійняв Володимир Мількович.

Він народився 27 серпня 1857 р. в с. Полянчик Перемишльського повіту (пізніше Ліський повіт) Галичини. Навчався в початковій школі Перемишля, а потім — у польській перемишльській гімназії. Після цього вступив до теологічного (католицького) факультету Львівського університету, який закінчив з відзнакою.

Однак професія священнослужителя не приваблювала його, тому він поїхав до Чернівців, щоб вступити до світського факультету. Спочатку хотів вивчати право. Однак у 1880 р. вступив до філософського факультету Чернівецького університету й відвідував лекції зі слов'янської філології та історії. Був членом українського студентського товариства «Союз», коли його очолював С. Смаль-Стоцький³. 1882 р. поїхав до Відня і продовжив там вивчати

¹ Norst A. Alma mater Francisco Josephina. S. 58–59; Todesfalle. *Bukowinfr Rundschau*. 1900, 18. Marz. S. 3; Todesfalle. *Bukowiner Post*, 1900, 20. Marz. S. 3; Universitätsprofessor Dr. Budinsky gestorben. *Neues Wiener Journal*. 1900. 16. Marz. S. 4.

² Statistische Tabelle über die Frequenz im Sommer-Semester 1894. Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1894/1895. Czernowitz, 1894. S. 30–31.

³ Списки членів товариства «Союз». ДАЧО. Ф. 1027 Українське студентське товариство «Союз». Оп. 1. Спр. 15. Арк. 12–16.

історію у Віденському університеті. 15 травня 1884 р. тут він захистив докторат з історії на тему про приєднання Сілезії до Богемії *“Der Anfall Schlesiens an die böhmische Krone”*. Після цього він ще три роки навчався в Австрійському інституті історичних досліджень. Це навчання Мількович завершив у 1887 р. В інституті він навчався і працював під керівництвом професорів Теодора фон Сікеля (допоміжні історичні науки) і Генріха фон Цейсберга (історія слов'янських народів).

1893 р. В. Мількович взяв участь у конкурсі на заміщення вакантної посади завідувача кафедри історії Східної Європи у Львівському університеті. За цю посаду конкурував з М. Грушевським і В. Антоновичем. Останній, щоправда, зняв свою кандидатуру. Незважаючи на те що знаний галицький історик Ізидор Шараневич явно протегував В. Мільковичу і подав дуже компліментарний відгук на його діяльність¹, переміг у конкурсі М. Грушевський.

Через рік, як уже зазначалося, В. Мількович подався до Чернівецького університету й переміг у конкурсі на заміщення посади приват-доцента кафедри всесвітньої історії. А вже 24 травня 1898 р. став у Чернівецькому університеті екстраординарним професором, очоливши кафедру історії Східної Європи.

Велику роль у сприянні відкриттю кафедри історії Східної Європи в Чернівецькому університеті відіграв відомий славіст, професор слов'янських старожитностей у Віденському університеті Костянтин Іречек, який особисто знав В. Мільковича і підтримував його наукову і професорсько-викладацьку кар'єру².

У Чернівецькому університеті Мількович викладав курси: «Історія Візантії», «Візантійські історичні джерела», «Історія Європи XIX ст.», «Історія Східної Європи в 1569–1721 рр.», «Історія Польщі та Росії до кінця XIV століття», «Вступ до історії Польщі», «Історія Польщі 1386–1686 рр.» «Історія Польщі до 1846 р.», «Давньохристиянське і візантійське мистецтво», «Історія Європи в XIX ст. з особливим розглядом Східної Європи», «Розвиток малярства в період Ренесансу», «Деякі фрагменти зі слов'янських старожитностей», «Історія Молдавії та Валахії», «Вправи з румунськими історичними джерелами». У літньому семестрі 1903/04 н. р. почав викладати «Історію України» три години на тиждень³. Цей курс став надзвичайно популярним

¹ Докл. див: Тельвак В., Радченко О., Яценюк Ф. Пропозиція філософського факультету Львівського університету щодо кандидатури професора кафедри історії України: текст документа і контекст подій. *Вісь Європи*. Вип. 5. С. 23–41. Львів – Дрогобич, 2024.

² Leitsch W., Stoy M. *Das Seminar für osteuropäische Geschichte der Universität Wien. 1907–1948*. Wien; Köln; Graz: Böhlau, 1983. S. 55–59.

³ Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josef-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1904. Czernowitz, 1904. S. 9.

в університеті. На нього записалося понад 80 слухачів як з філософського, так і з теологічного та правничого факультетів¹. Але продовження ці виклади не отримали.

Володимир Мількович займався дослідженнями різних аспектів історії Східної Європи². Зокрема, починав він з досліджень історії Крайни часів середньовіччя, опублікував праці “Ein Blick auf die neueste Geschichtsliteratur Krains” (Огляд найновішої історичної літератури про Крайну), “Beitrage zur Rechts und Verwaltungsgeschichte Kreins” (Дослідження з правової й адміністративної історії Крайни), “Die Klöster in Krain. Studien zur österreichischen Monasteriologie” (Монастирі у Крайні: Студії про австрійське чернецтво)³. У 1893 р. написав свою першу працю з історії Галичини⁴. Щоправда, рецензенти зауважували, що вона написана дещо поспіхом, спеціально до конкурсу, і варту була б доопрацювання. Особливо відомим він став після того, як став упорядником і редактором двох випусків збірки документів у 1895 і 1898 рр. “Monumenta confraternitatis stauropigianae Leopoliensis sumptibus Instituti stauropigian”⁵ (Меморіали львівського ставропігійського братства). У рецензії на другий випуск цього збірника документів І. Франко зробив цілу низку критичних зауважень, але загалом позитивно оцінив роботу Мільковича як видавця. Він писав: «Але всі ті закиди, піднесені нами супроти видавничої методи д-ра Мільковича, не вменшують великого, так сказати, матеріального інтересу виданої ним збірки документів. Разом з виданим досі «Ювильейным изданием» і “Diplomata statutaria” маємо отсе першу пробу систематичного видання архівних джерел до історії львівської, а почасти й усієї Західної України-Руси при кінці XVI в.»⁶.

Певний резонанс у наукових колах викликали публікації В. Мільковича “Ein Nordrussischer auf Holz gemalter Kalendar aus der Zeit um 1600” (Північноруський календар, намальований на дереві близько 1600 року), “Zwei Freskokalenderin Woronetz und Suczawitza” (Два фрескових календарі

¹ ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 21466. Арк. 27.

² Ілюк А. Становлення науки про Стародавній світ та Середньовіччя в Чернівецькому університеті (1875–1914 рр.). С. 228.

³ Milkowicz W. Ein Blick auf die neueste geschichts Literatur Krains. Leibach, 1888; Milkowicz W. Beitrage zur Rechts und Verwaltungsgeschichte Kreins. *Mitteilungen des Musealvereines für Krein*. Laibach, 1889; Milkowicz W. Die Klöster in Krain. Studien zur österreichischen Monasteriologie. *Archiv für österreichische Geschichte*. Wien, 1889. Vol. 74. S. 261–486.

⁴ Мількович В. Студія критична з русько-польської історії. Львів, 1893. Ч. I. 143 с.

⁵ Monumenta Confraternitatis Stauropigianae Leopoliensis / Ed. W. Milkowicz. Leopoldis, 1895. Т. I. Pars I, continens diplomata et epistolas ab anno 1518 ad 1593. 496 с.; 1898. Т. I. Pars II, continens diplomata et epistolas ab anno 1593 ad 1600.

⁶ Франко І. [Рец.] Monumenta confraternitatis stauropigianae Leopoliensis sumptibus Instituti stauropigiani edidit dr. Wladimirus Milkowicz. Tomi primi pars II, continens diplomata et epistolas ab anno 1593 ad 1600. Львів, 1898. *Записки НТШ*. 1899. Т. 27. Кн. 1. С. 20–21.

у Воронці та Сучавиці)¹. В останній роботі він уперше дослідив два настінні фрескові календарі — сінаксарії у буковинських монастирях Воронець і Сучавиця.

Однак після обрання на посаду завідувачем кафедри історії Східної Європи наукова активність В. Мільковича значно знизилася. У нього на початку XX ст. з'явилося тільки декілька газетних статей. Це призвело до того, що виникли проблеми з наданням йому звання ординарного професора. Тільки після того як вийшов його великий розділ “Osteuropa. Geschichte des serbokroatischen Stammes, Polens und Rußlands” (Історія сербохорватського народу, Польщі та Росії) у підручнику “Weltgeschichte” (Всесвітня історія) під ред. Г. Гельмольта² за сприяння того ж таки К. Їречека, 14 вересня 1905 р. його було іменовано ординарним професором, міністерський наказ про це за № 34604 опубліковано 1 жовтня 1906 р.³. У 1910/11 навчальному році В. Мількович обирався деканом філософського факультету⁴.

Стаття «Східна Європа» мала значною мірою програмне значення для В. Мільковича. Тут він найбільш повно показав свої москвофільські погляди на історію України, Польщі, Росії та інших народів регіону. Розгромну рецензію на цю статтю опублікував С. Томашівський в Записках НТШ за 1907 р.⁵

На початку XX ст. В. Мількович виступив одним з ініціаторів заснування Українського історичного товариства в Чернівцях і залучив до нього М. Кордубу⁶. Установчі збори відбулися в 1902 р. На них В. Мількович виступив із доповіддю про застосування картографії в історичних дослідженнях. Товариство мало певну популярність на Буковині. Однак у 1910 р. В. Мількович покинув це об'єднання, значною мірою через ідейні розбіжності з деякими активними діячами товариства.

1906 р. В. Мільковичу було доручено створення архіву Чернівецької крайової управи, а 18 вересня 1907 р. його вже офіційно призначили відповідальним за крайовий архів⁷. Роботу зі створення архіву він розпочав із публікації

¹ Milkowicz W. Ein Nordrussischer auf Holz gemalter Kalendar aus der Zeit um 1600. Wien, 1896; Milkowicz W. Zwei Freskokalender in Woronetz und Suczawitz. Wien, 1898.

² Milkowicz W. Osteuropa. Geschichte des serbokroatischen Stammes, Polens und Rußlands. Weltgeschichte / hrsg. v. H. Helmolt. Leipzig, 1905. Bd. V. S. 415–596.

³ Wladimir Milkowicz. Österreichisches Staatsarchiv. Abt. Allgemeines Verwaltungsarchiv. Unterrichtsministerium. Universität Czernowitz. Fasz. 1101–1102. Sign. 5.

⁴ Personalstand der Franz Josephs- Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. S. 14.

⁵ Томашівський С. Prof. Dr. Wladimir Milkowicz — Osteuropa (Weltgeschichte herausgegeben von Hans F. Helmolt. Leipzig u. Wien, 1906. С. 416–596. Записки НТШ. 1907. Т. 80. С. 195–201.

⁶ Мирон Кордуба — Михайлові Грушевському. 14. V. 1902. Взаємне листування Михайла Грушевського та Мирона Кордуби. Львів, 2016. С. 174.

⁷ Die Organisation des Landesarchivs. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1907. 9. Oktober. S. 1.

Професори Чернівецького університету в гостях у Р. Кайндля. 1907 р. Сидять: третій зліва З. Герцберг-Френкель, шостий зліва – Р. Кайндль, крайній справа – Е. Калужняцький. Стоять: крайній зліва – В. Мількович; дев'ятий зліва – Й. Кромайер; десятий зліва – М. Фрідвагнер (Фото з архіву Р. Кайндля в Граці)

відозв у всіх місцевих газетах і особистого обстеження документів установ та тих документів, що перебували у приватній власності¹. Загалом ці заходи було позитивно сприйняті громадськістю.

У цей же час його було обрано членом Центральної комісії Австрії зі збереження пам'яток мистецтва й історії, що засвідчувало визнання його авторитету в галузі епіграфіки та церковної архітектури. Влітку 1907 року вчений проводив розкопки решток середньовічного замку на горі Цецина біля Чернівців².

Значного розголосу набула рецензія В. Мільковича на перекладений німецькою мовою перший том «Історії України-Руси» М. Грушевського. В ній були деякі слушні зауваження. Але сам тон і висловлювання рецензента були далекі від академічних дискусій. М. Грушевський дав докладну й добре обґрунтовану відповідь В. Мільковичу, але той не мав наміру дослухатися до роз'яснень автора «Історії України-Руси». Докладно цю суперечку проаналізував професор В. Тельвак, зауваживши: «Незважаючи

¹ Никирса М. Володими Мількович. *Українські архівісти (XIX–XX ст.)* : Біобібліогр. довідник. Київ, 2007. С. 406–407.

² Ausgrabungen an Cecina. *Czernowitzer Zeitung*. 1907. 23. Juli. S. 4.

на безкомпромісний і, подекуди, скандальний характер полеміки, розгорнутої на сторінках наукової періодики та галицької преси між В. Мільковичем та його опонентами, вона продемонструвала своєрідний розклад сил у тогочасному українському інтелектуальному середовищі. Наслідком цієї полеміки стало, передусім, чітке окреслення традиційного русофільсько-москвофільського (в дусі теоретичних настанов прихильників «звичайної схеми») та дедалі більш модернізованого національного погляду на конструювання моделі українського минулого»¹.

З іменем В. Мільковича пов'язана ще одна проблема філософського факультету, яка набула гострого характеру на початку ХХ ст. Після відкриття кафедри «Історії Східної Європи з особливою увагою до історії України» у Львівському університеті українські студенти Чернівців неодноразово висловлювали думку про необхідність відкриття такої ж кафедри і в їхньому університеті.

Подібні ж вимоги висували й румунські студенти, які вважали, що в Чернівецькому університеті повинна існувати кафедра історії румунського народу. На початку ХХ ст. цю ідею підхопили й депутати Буковинського сейму. 21 жовтня 1904 р. вони вперше звернулися до крайового правління Буковини з вимогою клопотати про відкриття кафедри румунської історії в університеті Франца-Йосифа².

Особливо активізувалася боротьба за відкриття кафедр історії України й історії Румунії в 1908 р. 28 червня українські студенти зібралися на збори, на яких ухвалили петицію (меморіал) до керівництва університету з вимогою про відкриття кафедри історії України. У ньому зазначалося: «З давен давна відчувала і відчуває українська академічна молодіж, згрупована на ц. к. університеті Франца-Йосифа в Чернівцях, потребу заснування катедри української історії wraz з семинарем, де б могла почути в своїй рідній мові про минувшину свого народу, про його культуру та про всякі його змагання так на полі просвітнім як і політичним та культурним»³. На зборах були присутні професори С. Смаль-Стоцький і В. Мількович. Останній взяв участь в обговоренні змісту петиції, підкреслив, що, крім кафедри, потрібно ще й відкрити семінар з української історії. Він наголосив, що включений до комісії, яка розглядає петицію про відкриття кафедри історії Румунії, і що в разі заснування такої кафедри вимагатиме відкриття кафедри історії України⁴.

¹ Тельвак В. Михайло Грушевський contra Володимир Мількович (до проблеми формування дискусійного поля української історіографії початку ХХ ст. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. Міжвідомчий збірник наукових праць*. Київ, 2007. С. 267.

² ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 21466. Арк. 2.

³ Там само. Арк. 25–25 зв.

⁴ Віче української академічної молодіжи. *Буковина*. 1908. 18 червня (1 липня).

В умовах тиску з боку української і румунської громадськості філософський факультет у січні 1909 р. ухвалив компромісне рішення розділити кафедру історії Східної Європи на дві – кафедру історії Південно-Східної Європи з особливою увагою до історії Румунії та кафедру Північно-Східної Європи з особливою увагою до історії України¹. Логіка колегії професорів філософського факультету полягала в тому, щоб творити нові кафедри не за етнічним, а за територіальним принципом. Також наголошувалося, що історія України тісно переплетена з історією Польщі і Росії, тому цілком слушно буде зосередити історію України саме на цій кафедрі.

У відповідь на запити румунських депутатів та студентської спільноти восени 1909 року проф. В. Мількович планував розпочати викладання курсу з історії румунів німецькою мовою, але вже у жовтні в середовищі студентів-румунів це викликало протести і блокування лекційної аудиторії, де він мав викладати. Слухачі аргументували свої акції тим, що викладач не володів румунською, якою написані першоджерела, і вимагали затвердити викладача, який знає румунську².

Уже в квітні 1910 р. міністерство культів і освіти санкціонувало рішення професорської колегії філософського факультету про відкриття кафедри Південно-Східної Європи з особливою увагою на румунську історію. Однак друга частина цього плану залишилася невиконаною. В. Мількович у 1910 р. відмовився перейменовувати свою кафедру на кафедру Північно-Східної Європи з особливою увагою до історії України. У чому була причина? Тут певну роль відіграли його особистісні інтереси, небажання звужувати предметну область викладів на своїй кафедрі, займатися розробкою нових курсів. У заяві з цього приводу він писав: «Перш за все, слід підкреслити, що я ніколи не хотів габілітуватися з русинської історії і ніколи не хотів спеціалізуватися на ній»³. Він наголошував, що є спеціалістом з історії Візантії і давньої історії Польщі, і зауважував: «Тож тепер мені довелося б покинути все, над чим я працював до цього часу, і почати працювати над новим напрямком – а саме над русинською історією. Той, хто знає, скільки років треба працювати, щоб пройти хоча б половину шляху через величезну історичну літературу будь-якої країни, напевно не захоче обтяжувати мене цією новою роботою»⁴. Далі він заявив про несумісність історії України з історією Північно-Східної Європи, і підкреслив, що не погоджується

¹ ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 21466. Арк. 23.

² Die action des rumanische Studenten. *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*. 1909. 26. Oktober. S. 4; Zur Bewegung in der rumanischen Studentenschaft. *Czenowitzer Zeitung*. 1909. 31. Oktober. S. 4.

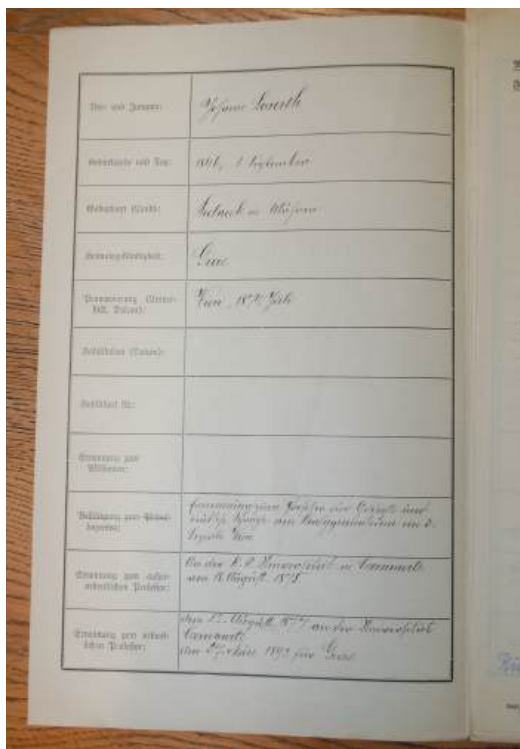
³ ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 21466. Арк. 71 зв.

⁴ Там само.

Певну роль відіграли і його москвофільські переконання. Для нього патріотичні заклики українських студентів не мали ніякого значення, на першому місці були свої вузькоєгоїстичні інтереси. Справедливо зауважувала проф. З. Зайцева про В. Мільковича: «Його позиція з цього питання була не те що неоднозначною, а не зовсім щирою. У студентській аудиторії він підтримував ідею утворення окремої української кафедри і семінару, а під час прийняття рішень на факультетському рівні щодо «дидактичного і наукового

Українські студенти продовжували боротьбу. 29 червня 1911 р. вони зібралися на нове віче, підтвердивши вимогу відкрити кафедру історії України в Чернівецькому університеті³. Однак В. Мількович і в 1912 р. повторно відмовився перейменувати, а головне – реорганізовувати свою кафедру⁴.

Тим часом, реалізуючи рішення міністерства культів і освіти, філософський факультет зайнявся відкриттям кафедри Південно-Східної Європи, з особливою увагою до історії Румунії. Професорська колегія зробила запити до експертів надвірного радника, професора Віденського університету

Біографічна анкета Й. Лозерта.
(Фото з архіву Р. Кайндля в Граці)

² Зайцева З. Український гуманітарний дискурс у Чернівецькому університеті імені Франца Йосифа. *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія*. 2016. № 2. С. 31.

⁴ Personalstand der Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. S. 14; ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 21466. Арк. 90–91 зб.

д-ра К. Їречека та професора Бухарестського університету д-ра Дімітріє Ончула. Вони назвали кандидатури доктора Й. Я. Ністора, на той час професора гімназії в Чернівцях, д-ра Й. Сирбу з Банату, д-ра Й. Урсу з Яського університету і д-ра І. Гергеля – професора середньої школи в Крайові¹. Однак жоден із претендентів на літо 1910 р. не відповідав вимогам для проходження конкурсу на заміщення вакантної посади. Справа затрималася.

У цих умовах велику роль відіграв К. Їречек, який доклав максимум зусиль, щоб претендент Й. Я. Ністор, якому він протегував, якомога швидше виконав усі необхідні умови. За два роки той у прискореному порядку пройшов габілітацію у Віденському університеті та став приват-доцентом цього університету. Вже 23 квітня 1912 р. міністерство культів і освіти іменувало його екстраординарним професором, а 14 серпня цього ж року імператорським указом він був призначений завідувачем кафедри історії Південно-Східної Європи².

Йон Ністор народився 4 (17) серпня 1876 р. на х. Біволеріє у громаді Верхній Віків Радівецького повіту герцогства Буковина в селянській сім'ї. Початкову освіту здобував у Верхньому Вікові, середню – в гімназії м. Радівці. 1897 року вступив до філософського факультету Чернівецького університету, який закінчив 1902 року. У 1904–1907 рр. працював у гімназії в Сучаві. У 1907 р. перейшов викладати у Вищу православну реальну школу в Чернівцях. Спеціалізацію проходив у Бухаресті, Відні, Берліні, Мюнхені. У 1909 р. у Відні захистив докторську дисертацію «Молдавські претензії на Покуття». 1911 року став доцентом історії у Віденському університеті. Наступного року, як зазначалося вище, став екстраординарним професором кафедри історії Південно-Східної Європи Чернівецького університету. З 24 травня 1914 р. – ординарний професор, член-кореспондент Румунської академії. З початком Першої світової війни евакуювався з родиною із Чернівців до Ватра-Дорней, а звідти через Кирлібабу дістався до Румунії. Там спершу осів у Пятра-Нямц, а відтак перебрався до Бухареста. Повернувся в Чернівці з групою біженців лише 23 листопада 1918 р.³ (докладніше про Й. Я. Ністора див. в окремому розділі).

Таким чином, з літа 1912 р. на філософському факультеті Чернівецького університету існували дві кафедри, де вивчали минуле східноєвропейських

¹ Personalstand der Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. S. 14; ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 21466. Арк. 79–79 зв.

² Там само. С. 93–93 зв.; Personalstand der Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. S. 16.

³ ДАЧО. Ф. 215. Оп. 4. Спр. 1. Арк. 1–38; Ілюк А. Становлення науки про Стародавній світ та Середньовіччя в Чернівецькому університеті (1875–1914 рр.). С. 228; Чернівецький університет: 1875–1995. Сторінки історії. Чернівці: Рута, 1995. С. 73; Піддубний І. Наука і політика у творчому доробку Іона Янку Ністора. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Історія. № 1. С. 121–122. Чернівці: Чернівецький університет, 2022.

народів: кафедра історії Східної Європи, яку очолював В. Мількович, і кафедра історії Південно-Східної Європи з особливою увагою до історії Румунії на чолі з Й. Ністором.

Й. Я. Ністор у 1912/13 н. р. почав читати в університеті курси «Румунська історія в 15 і 16 століттях», «Історія Дунайських і Балканських земель в середні віки»¹. Наступного року ним було запропоновано курси «Румунська історія в XVII столітті» і «Конституційна та адміністративна історія Дунайських князівств та сусідніх земель»², «Румунська історія в епоху Матєя Басараба та Васіле Лупу», «Економічна історія Дунайських князівств і сусідніх земель»³.

Що ж стосується В. Мільковича, то в 1912–1914 рр. він продовжував принципово читати курси «Історія Візантії», «Давня історія Східної Європи», «Готика», «Історія римського мистецтва» та ін. Для історії України в його викладах місця не було.

Отже, як засвідчують наявні джерела, саме особиста позиція професора Мільковича призвела до того, що кафедру історії Східної Європи з особливою увагою до історії України в передвоєнний час у Чернівецькому університеті так і не було започатковано. Українська громадськість не могла нічого із цим зробити, бо відкриття інших професорських посад у цей час було нереальним. Варто також відзначити, що в цей час українське студентство Чернівців значно активізувалося в боротьбі за відкриття окремого українського університету у Львові.

Подальша доля В. Мільковича залишається невідомою. В останнє він був відзначений як такий, що рахувався професором у штаті філософського факультету Чернівецького університету в 1916 р.⁴. Досі невідомо, де і коли він помер і де був похований. В австрійській історіографії вказується, що він помер у 1920 р. в більшовицькій Росії. У деяких працях українських істориків називається Відень 1916 р. Однак обидві дати не мають реального документального підтвердження.

Наприкінці XIX ст. керівництво філософського факультету ухвалило рішення виділити з кафедри загальної історії окрему кафедру стародавньої історії. На неї запросили екстраординарного професора Вальтера Юдейха.

¹ Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1913. Czernowitz, 1913. S. 12.

² Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1913/1914. Czernowitz, 1913. S. 12–13.

³ Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1914. Czernowitz, 1914. S. 11.

⁴ Hof und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1916. XLII Jahrgang. Wien, 1916. S. 1001.

Вальтер Юдейх

Вальтер Юдейх народився 5 жовтня 1859 р. у м. Дрезден у сім'ї експерта із сільськогосподарських податків Альберта Юдейха та його дружини Марі, уродженої Брокгауз. Навчався в гімназії у Дрездені-Нойштадті, яку закінчив 1879 р. У жовтні 1880 року вступив до Тюбінгенського університету, де вивчав стародавню історію та археологію. Потім навчався в Лейпцизькому та Страсбурзькому університетах. У останньому отримав докторський ступінь у 1884 році за дисертацією "Caesar im Orient. Kritische Übersicht der Ereignisse vom 9. August 48 bis October 47" (Цезар на Сході. Критичний огляд подій з 9 серпня 48 року по жовтень

47 року)¹. Після складання державного іспиту навесні 1885 року В. Юдейх відправився на рік до Берлінського університету для поглиблення навчання. Там серед його вчителів були Теодор Моммзен, Ернст Курціус, Генріх фон Трейчке та Олександр Конце.

Разом із Ф. Вінтером, П. Вольтерсом та іншими В. Юдейх отримав стипендію на подорожі від Німецького археологічного інституту, що дало йому можливість перебувати в Греції, Малій Азії та Італії з 1886 по 1887 рік. 14 листопада 1889 року в Марбурзькому університеті отримав габілітацію зі стародавньої історії. Потім працював у Марбурзі приват-доцентом, а з 1896 р. — екстраорним професором. У 1896–1897 роках здійснив свою другу подорож до Греції та Сходу.

Після повернення до Німеччини В. Юдейх отримав пропозиції щодо роботи від кількох університетів, серед яких був й університет Франца Йосифа в Чернівцях. Прийнявши пропозицію від Чернівецького університету, він розпочав там працювати 10 листопада 1899 р. на посаді екстраординарного професора стародавньої історії².

У літньому семестрі 1899/1900 н. р. В. Юдейх почав читати на філософському факультеті курси «Історія Риму в часи імперії», «Топографія та пам'ятки Афін»³.

¹ Judeich W. Caesar im Orient. Kritische Übersicht der Ereignisse vom 9. August 48 bis October 47, Leipzig, 1885.

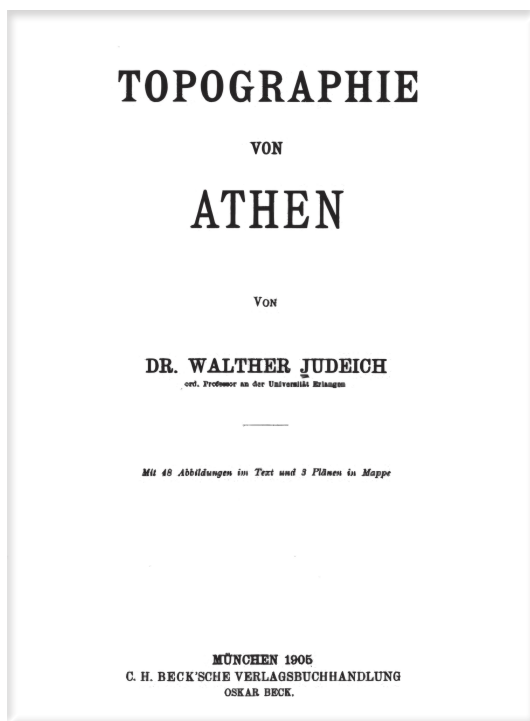
² Norst A. Alma mater Francisco Josephina. S. 60.

³ Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Sommer-Semester 1900. Czernowitz, 1900. S. 9.

У 1901 р. розпорядженням міністерства культурів та освіти за № 8711 було засновано нове третє відділення історичного семінару на кафедрі стародавньої історії¹. Його також очолив В. Юдейх. Однак у тому ж році він виїхав із Чернівців до м. Ерланген², де став ординарним професором місцевого університету Фрідріха-Александра. Пропрацювавши в Ерлангені 6 років, проф. В. Юдейх прийняв у 1907 р. запрошення Єнського університету зайняти кафедру стародавньої історії. У цьому вищому навчальному закладі він викладав і займався дослідницькою роботою до кінця життя. Помер проф. В. Юдейх у м. Єна 24 лютого 1942 р.

У своїх дослідженнях учений вивчав взаємодію між грецькою та перською історією, опублікувавши ще в 1892 р. працю “Kleinasiatische Studien. Untersuchungen zur griechisch-persischen Geschichte des 4. Jahrhunderts v. Chr.” (Студії Малої Азії. Дослідження з греко-перської історії 4-го століття до н. е.)³, а також торкався всієї історії Греції, насамперед минулого Афінів. Справою його життя стала ґрунтовна монографія “Topographie von Athen” (Топографія Афінів), яка вперше була опублікована в 1905 році⁴, а 1931 року була видана в другому, цілком переробленому, виданні. 1930 року у Єні вийшла праця вченого “Der Reichsgedanke im altertum” (Ідея імперії в античності)⁵.

Після відїзду В. Юдейха в 1902 р. місце надзвичайного професора стародавньої історії Чернівецького університету посів прибулий із Німеччини

Титул книги В. Юдейха
«Топографія та пам'ятки Афінів»

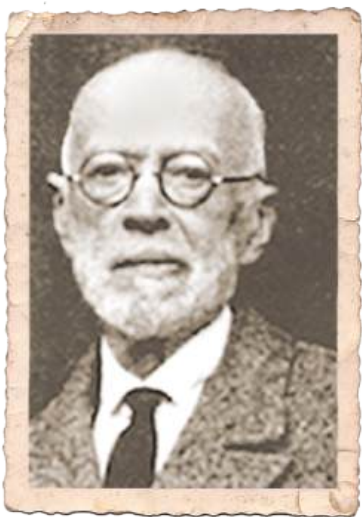
¹ ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 22480. Арк. 92.

² ДАЧО. Ф. 3. Оп. 3. Спр. 19363. Арк. 4.

³ Judeich W. Kleinasiatische Studien. Untersuchungen zur griechisch-persischen Geschichte des 4. Jahrhunderts v. Chr. Marburg : N.G. Elwertsche Verlagsbuchhandlung, 1892.

⁴ Judeich W. Topographie von Athen. München, 1905.

⁵ Judeich W. Der Reichsgedanke im altertum. Jenaer akademische Reden. Heft.IX. Jena, 1930.

Йоганн Кромайєр

історик-античник Йоганн Кромайєр. Він народився 31 липня 1859 р. в Штральзунді. Батько Й. Кромайєра Карл (1829–1915) був директором школи м. Штральзунд. Мати — дочкою францисканського професора Йоганна Грубера, заступника директора в місцевій середній школі. У 1875 р. родина переїхала у Вайссенбург. Середню освіту Йоганн здобував у місцевій середній школі, закінчивши її з відзнакою. Кромайєр вивчав класичну і стародавню історію в Єні та Страсбурзі, а закінчивши університетські студії в 1883 році, захистив у Страсбурзі дисертацію з римського законодавства. Працював у гімназіях Танна, Меца та Страсбурга. У 1888 р. здобув сти-

пендію, що дало йому можливість здійснити поїздки до Італії, Греції і Малої Азії.

1898 р. Й. Кромайєр захистив габілітаційну докторську дисертацію. За пропозицією Моммзена і Вілламовіца та за підтримки Академії і Генерального штабу здійснив весною 1900 р. велику експедицію у Фермопіли, Херонею та Македонію. Під час другої експедиції в 1907 р. Кромайєра супроводжував австрійський капітан Георг Вейт, який з тих часів був його співавтором і консультантом з військової історії.

У 1903 р. Й. Кромайєр став ординарним професором стародавньої історії університету в Чернівцях. У 1911/12 н. р. він був обраний ректором Чернівецького університету.

У 1913 р. переїхав до Лейпцига, де викладав у місцевому університеті. Після виходу на пенсію з 1927 р. жив у Берліні. Помер 23 жовтня 1934 р. в Берліні внаслідок інсульту¹.

Проф. Й. Кромайєр був автором фундаментальної праці «Поля античних битв» (в чотирьох томах)² та «Боротьба Риму за світове панування»³,

¹ Йоган Кромайєр. Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича: імена славних сучасників / упоряд. Н. Струк, О. Матвійчук. Київ, 2005. С. 44; Die Rektorsinauguration. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1911. 3. Dezember. S. 4; Personalstand der Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. S. 13; Hans Jurgen Rieckenberg. Kromayer, Johannes. Neue deutsche Biographie. Berlin, 1982. Bd. 13. (dreizehnterband), s. 75; Чучко М. Професори Чернівецького університету Франца Йосифа Зигмунд Херцберг-Френкель, Йоганн Кромайєр та Оскар Леуце. С. 49–50; ДАЧО. Ф. 759. Оп. 1. Спр. 203. Арк. 1–1 зв.; Чучко М. Проблеми античної та середньовічної історії у наукових дослідженнях на навчальних курсах викладачів Чернівецького університету австрійської доби (1875–1914 pp.). С. 105.

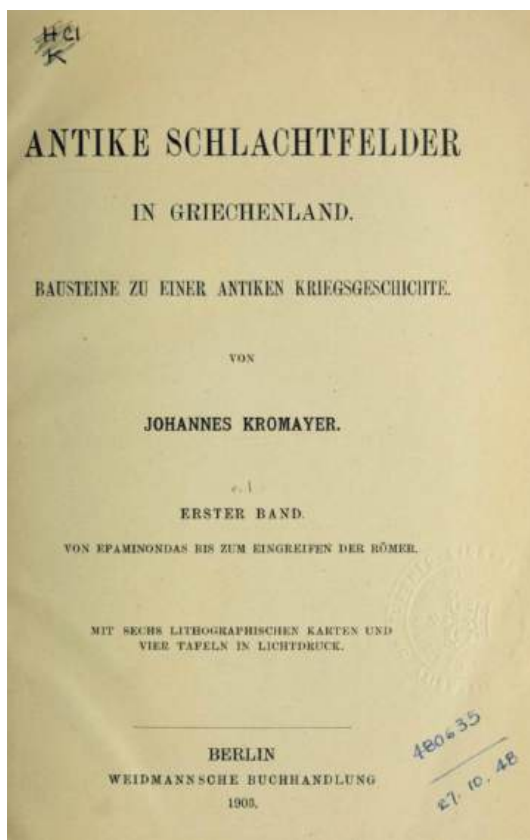
² Kromayer J., Veith G. Antike Schlachtfelder: Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte. Band 1–4. Berlin, 1903–1931.

³ Kromayer J. Roms kampf um die weltherrschaft. Leipzig, 1912.

а також низки досліджень про військове мистецтво греків і римлян та війни часів античності¹. Кілька праць присвятив дослідник історії другого тріумвірату в Римі².

Після того як Й. Кромайер виїхав до Лейпцига, читати стародавню історію до Чернівців з Галле було запрошено фахівця з історії Риму Оскара Льюїце (Лойце). Народився він 1874 року в м. Лаймбаху (Вюртемберг). Навчався в Карловій гімназії в Штуттгарті. Закінчив Тюбінгенський університет. У 1898 р. захистив промоційну докторську роботу на тему «До критики і хронології Першої Пунічної війни». Працював учителем, потім викладав і був бібліотекарем в євангелічно-богословській семінарії м. Тюбінген.

У 1909 р. видав монографію «Римське літочислення. Спроба з'ясування його історичного розвитку». З 1912 р. був асистентом на філософському факультеті університету в м. Галле. Захистив габілітаційну роботу на тему «До історії римських цензів». Як приват-доцент читав курс стародавньої історії. 18 липня 1914 р. був призначений на посаду ординарного професора стародавньої історії Чернівецького університету. У 1914–1918 рр. у чині капітана брав участь

Титульна сторінка 1-го тому праці Й. Кромаєра
«Поля античних битв»

¹ Hartmann L.M., Kromayer J.: *Römische Geschichte*. Gotha, 1919. Bd. 3; Kromayer J. *Drei Schlachten aus der griechisch-römischen Antike*. Leipzig, 1921; Kromayer, J. *Anleitung zum Studium der Geschichte*. Leipzig, 1925; Kromayer J., Veith G. *Heer und Kriegsführung der Griechen und Römer*. München, 1928 Neuauflage 1963; Kromayer J., Veith G. *Schlachtenatlas der antiken Militärgeschichte*. Leipzig, 1922–1929.

² Kromayer J. *Kleine Forschungen zur Geschichte des Zweiten Triumvirats*. *Hermes*. 1894. Nr. 29 (4). S. 556–585; Kromayer J. *Kleine Forschungen zur Geschichte des Zweiten Triumvirats*. IV. *Der Partherzug des Antonius*. *Hermes*. 1896. Nr. 31 (1). S. 70–104; Kromayer J. *Kleine Forschungen zur Geschichte des Zweiten Triumvirats*. VII. *Der Feldzug von Actium und der sogenannte Verrath der Cleopatra*. *Hermes*. 1899. Nr. 34 (1). S. 1–54.

у Першій світовій війні. Помер 19 квітня 1934 р. в Бад Ельстер. Як історик-античник спеціалізувався на історії республіканського Риму, хронології, нумізматиці. У 1920 р. в «Нумізматичному часописі» опублікував дві статті з римської нумізматики: «Дата першого карбування срібняків у Римі» (у № 32) та «Плінієве датування першого карбування золотих у Римі» (у № 3)¹.

Досить плідно історичними дослідженнями в Чернівецькому університеті займався хранитель, згодом директор університетської бібліотеки, доцент, доктор філософії Йоганн Полек. Він працював як над історичними, так і над народознавчими студіями Буковини. У галузі історії та краєзнавства варті уваги такі його праці, як «Приєднання Буковини до Австрії»², «Вибрані розділи з хроніки римо-католицької парафії в Чернівцях», «Протестантизм на Буковині», «Початки шкільництва на Буковині», «Колишня російська монетарня в Садгорі», «Приєднання Буковини до Галичини», «Йосиф II. Подорожі до Галичини і Буковини»³. Він видав цілу низку історичних документів з минулого Буковини. Укладений ним у 1893 р. бібліографічний показник з буковинської етнографії та краєзнавства — «Rückblick auf die Forschungen zur Landes- und Volkskunde der Bukowina seit 1773»⁴ (Петроспективний огляд краєзнавчих та народознавчих досліджень Буковини з 1773 р.) — не втратив своєї наукової цінності й донині (докладніше про Й. Полека див. в окремому нарисі).

Варто зауважити, що історичні дослідження в Чернівецькому університеті проводили не лише фахові історики, які викладали на філософському факультеті, але й викладачі інших спеціальностей та факультетів, зокрема юридичного та православного богословського.

Серед філологів-славістів, які викладали на філософському факультеті й займалися розробкою окремих історичних проблем, насамперед варто згадати професора Еміля Калужняцького, який викладав у Чернівецькому університеті порівняльну філологію. Він 1875 року прибув у Чернівці зі Львова. Походив з Галичини (народився 23 січня 1845 р. в с. Тур'є). Закінчив Самбірську

¹ Von der Universitat. *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*, 1914, 19. Iuli, s. 4; Theiler W. †Oskar Leuze. *Gnomon*, 1934. 10 Bd. H. 9. S. 510; Чучко М. Професори Чернівецького університету Франца Йосифа Зигмунд Херцберг-Френкель, Йоганн Кромайєр та Оскар Леуце. С. 50–51; Чучко М. Проблеми античної та середньовічної історії у наукових дослідженнях на навчальних курсах викладачів Чернівецького університету австрійської доби (1875–1914 pp.). С. 105–106.

² Polek J. Die Erwerbung der Bukowina durch Oesterreich. Czernowitz: Pardini, 1889.

³ Polek J. Die ehemalige russische Münzstätte in Sadagóra. Czernowitz, 1894; Polek J. Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien im Jahr 1786. Czernowitz, 1900; Polek J. Joseph's II. Reisen nach Galizien und der Bukowina und ihre Bedeutung für letztere Provinz. Czernowitz, 1895; Стеблій Ф. Полек Йоганн. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. / редкол.: В. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2011. Т. 8: Па – Прик. С. 324.

⁴ Polek J. Rückblick auf die Forschungen zur Landes- und Volkskunde der Bukowina seit 1773. Vortrag. Czernowitz, 1892.

гімназію. Вивчав філологію, історію та філософію у Львівському та Віденському університетах. Протягом 1868–1874 рр. викладав у гімназіях Кракова, Ряшева і Львова.

У 1875 р. став ординарним професором загальної філології слов'янських мов Чернівецького університету. У 1886–1887 н. р. був деканом філософського факультету, а в 1889–1890 н. р. став ректором. В університеті працював до кінця життя. Мав титул надвірного радника. Помер у Чернівцях 3 липня 1914 р. Похований на центральному кладовищі міста¹.

Досліджував давньорусько-українські, молдавські та інші пам'ятки. Був автором праць: «Огляд слов'яноноруських пам'яток мови й письменства, що зберігаються в бібліотеках і архівах львівських» (1877); «Пам'ятки старослов'янської мови», т. 1. Путнянське Євангеліє (1888), «Молдавські та мунтянські документи з архівів міста Львова» (1878)²; «Кирилівське письмо у румунів» (опублікована 1915 року)³. Написав також статтю про русинську мову і літературу до колективної праці «Австро-Угорська монархія в слові і образах. Буковина»⁴.

Студії з румунської мови, фольклористики, етнографії та історії румунів в Чернівецькому університеті пов'язані з ім'ям Іона Георге Сбієри, який був уродженцем південної частини Буковини (народився 1 листопада 1836 р. в с. Нижній Городник у Сучавському повіті). У 1849–1857 роках навчався в Чернівецькій вищій гімназії. У 1857–1861 рр. був студентом Віденського університету, де студіював право, філософію та лінгвістику. У 1861–1871 рр. — молодший викладач Чернівецької вищої гімназії, був учителем поета М. Емінеску. Дійсний член Румунської академії (1866). У 1875–1881 рр. хранитель університетської бібліотеки. Доктор філософії (1886). Упродовж 1875–1906 років викладав румунську мову в Чернівецькому університеті, спершу як суплент кафедри румунської мови і літератури, потім — як професор. Помер 22 жовтня 1916 р. в м. Чернівці⁵.

¹ Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. S. 34–35. Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josefs-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1875/76: Anfang: 1. October 1875. Ende: 29. Februar 1876. S. 9; Personalstand der Franz Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. Czernowitz, 1912. S. 12; Hofrat Professor Dr. Emil Kaluzniacki. Bukowinaer Post. 1914. 5. Juli. S. 6; Zum begrabnis Hofrat Kaluzniacki. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1914. 8. Juli. S. 5.

² Palade M. Citori de cultură și spiritualitate ortodoxă. Arhieri, preoți și. monahi cărturari din Ținuturile Sucevei. Lexicon. Suceava, 2012. P. 159.

³ Калужняцкий Е. И. Кирилловское письмо у румын. *Энциклопедия славянской филологии*. Петроград, 1915. Вып. 4.2.

⁴ Kaluzniacki E. Die ruthenische Literatur und Schprache. *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*. Bukowina. S. 393–405.

⁵ Norst A. Alma mater Francisco-Josephina. S. 66–67; Personalstand und Ordnung der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josefs-Universität zu Czernowitz im Winter-Semester 1875/76: Anfang: 1. October 1875. Ende: 29. Februar 1876. S. 9; Personalstand der Franz Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1912/1913. S. 12; Iorga N. I.G. Sbiera. Oameni care au fost/ Ediția a II-a. București, 1967. Vol. II. P. 45; Cernov A. Pagini de istorie literară română în Bucovina. Vol. 2. Ion a lui Gheorghe Sbiera. Cernăuți, 2022. P. 11–13, 14–23.

Іон Сбієра

І. Сбієра був автором багатьох наукових робіт із фольклору та історії румунів. З-поміж історичних праць значний інтерес становлять “Familiea Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului: Scriere înmulțită prin tipariu ca manuscript”¹ (Сім’я Сбіра за традицією, історією та спогадами про життя автора (автобіографія)), “Miscari culturale si literare la romanii din stanga Dunarii in rastimpul de la 1504–1714”² (Культурний і літеральний рух серед румунів на лівому боці Дунаю в період 1504–1714 pp.), “O pagină din istoriea Bucovinii din 1848–1850 dimpreună cu niște notițe despre familia Hurmuzachi ca respuns la articole

din diariul «Patria» din Cernăuți”³ (Сторінка з історії Буковини 1848–1850 pp. разом із деякими примітками про родину Гурмузакі).

Також проф. І. Г. Сбієра написав низку статей до «Румунської енциклопедії». Зокрема, про митрополита Євгенія Гакмана і його брата, протоієрея Миколу Гакмана, професора Богословського інституту⁴, про митрополита Теофіла Бенделлу та письменника М. Бендевського, а також обширну статтю про Буковину⁵.

Так само цікавився буковинською історичною проблематикою український мовознавець і педагог, літературознавець Степан Йосипович Смаль-Стоцький, який очолював у Чернівецькому університеті кафедру української мови та літератури.

¹ Sbiera I.G. Familiea Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului: Scriere înmulțită prin tipariu ca manuscript. Cernăuți, 1899.

² Sbiera I.G. Miscari culturale si literare la romanii din stanga Dunarii in rastimpul de la 1504–1714. Cernauti, 1897.

³ Sbiera I.G. O pagină din istoriea Bucovinii din 1848–1850 dimpreună cu niște notițe despre familia Hurmuzachi ca respuns la articole din diariul “Patria” din Cernăuți III. № 304 pag. 2 și 305 pag. 3, în cestiunea biografiilor bucovinene din Enciclopedia Romină din Sibiu. Cernăuț, 1899.

⁴ Sbiera I.G. Hacman, Eugeniu. *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*. Tomul II: Copepode-Keman. Sibiu, 1900. P. 639–640; Sbiera I.G. Hacman, Nicolau. *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*. Tomul II: Copepode-Keman. P. 640.

⁵ Sbiera I.G. Bendela, Teofil. *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*. Tomul I: A – Copenhaga / de Dr. C. Diaconovich. Sibiu, 1898. P. 447–448. Sbiera I.G. Bendevski, Mihau. *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*. Tomul I: A – Copenhaga. P. 448. Sbiera Ion. Gh., Dr. Bucovina. *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*. Tomul I: A – Copenhaga. P. 600–605.

Проф. С. Смаль-Стоцький був автором історичної праці «Буковинська Русь. Культурно-історичний образок»¹ (1897). Відтак у 1899 р. виступив редактором опублікованої в Чернівцях праці “Nationale und kirchliche Bestrebungen der Rumänen in der Bukowina 1848–65 von Bischof Hakmann in Einem Sendschreiben Dargestellt”² (Національні та церковні прагнення румунів на Буковині 1848–1865 рр., представлені у посланні єпископа Гакмана) (докладніше про С. Смаль-Стоцького див. в окремому розділі).

Євсебій Попович

З-поміж професорів богословського факультету Чернівецького університету, які займалися історичними дослідженнями, насамперед у галузі церковної історії варто згадати архіпр., д-ра Євсевія Поповича (1838–1922). На основі лекційного курсу із загальної історії церкви опублікував фундаментальну працю “Allgemeine Kirchengeschichte nach dem mündlichen Vortrage”³. Ця робота, яку автор згодом суттєво доповнив, складалась із 4 томів та охоплювала церковну історію від початків християнства до 1910 р., користувалася значним авторитетом і пізніше друкувалася в перекладах на румунській (1900–1901, перевидання 1925–1928)⁴, сербській та болгарській мовах. Варто відзначити, що в 3-му та 4-му томах своєї узагальнюючої праці Є. Попович торкнувся також історії Православної Церкви на теренах Волоського й Молдавського князівств, Румунського королівства, а також на території імперії Габсбургів, зокрема на Буковині, Трансільванії, Далмації та ін.⁵ Ряд публікацій дослідник окремо присвятив питанням історії церковного життя на Буковині⁶. Певний інтерес

¹ Смаль-Стоцький Ст. Буковинська Русь. Культурно-історичний образок. Чернівці, 1897.

² Nationale und kirchliche Bestrebungen der Rumänen in der Bukowina 1848–65 von Bischof Hakmann in Einem Sendschreiben Dargestellt / Herausgegeben von Dr. S. Smal-Stocki. Czernowitz, 1899.

³ Allgemeine Kirchengeschichte nach dem mündlichen Vortrage des Professors Eus. Popovici unter durchsehender Mitwirkung desselben von den Studierenden der gr.or. theol. Facultät zusammengestellt und als Manuscript autographirt. Czernowitz, 1888.

⁴ Popovici E. Istoria bisericească universală și statistica bisericească. Editia II-a. București, 1925. Vol. I; 1926. Vol. II; 1927. Vol. III; 1928. Vol. IV.

⁵ Popovici E. Istoria bisericească universală și statistica bisericească. Vol. III. P. 65–77, 232–261; Popovici E. Istoria bisericească universală și statistica bisericească. Vol. IV. P. 359, 367, 409–514, 606–614.

⁶ Popovici E. Studiu pregătit pentru întâiul congres bisericesc. Cernăuți, 1885; Popovici E. Facultatea Teologică din Cernăuți și celelalte școli teologice ortodoxe răsăritene-discurs inaugural. Candela. Cernăuți, 1884. P. 537–540, 603–609, 667–672.

Професори Чернівецького університету. Урочисте фото.

Четвертий ряд знизу. Стоять. П'ятий зліва – Є. Козак; дев'ятий – Герцберг-Френкель; одинадцятий – Е. Калужняцький. П'ятий ряд. Крайній зліва – Й. Полек; восьмий зліва – Р. Кайндля
(Фото з архіву Р. Кайндля в Граці)

становить також розвідка Є. Поповича про римські катакомби¹, опублікована в 1883 р.

Окремих питань історії Буковини, зокрема, пов'язаних із церковно-релігійним життям краю, торкнувся у своїх дослідженнях професор богословського факультету Чернівецького університету архіпр., д-р Ісидор де Ончул (1834–1897), уродженець с. Нові Фратівці на півдні Буковини. Йому належать історичні праці про церкву св. Георгія в Міроуць (у м. Сучава) (“Biserica Mirăuților”), про становлення і розвиток релігійної освіти на Буковині (“Ceva despre mersul și dezvoltarea culturii teologice și clericale în Bucovina”) та публікації про збір в краї у 1809 році ополчення з арнаутів і каларашів під час війни Австрії з Наполеоном (“Volintirii sau Olintirii din 1809. Un episod din Istoria patriei”)². Найбільш вагомою працею дослідника з історії Буковини

¹ Popovici E. Catacombele romane. *Candela*. Cernăuți, 1883. P. 447–462, 507–516;

² Onciul I. Biserica Mirăuților. *Candela*. 1892. An. XI. P. 533–544, 600–612, 669–679; Окремою книжкою: Onciul I. Biserica Mirăuților. Cernăuți, 1892; Onciul I. Volintirii sau olintirii. O episodă din istoria patriei. *Candela*. Cernăuți, 1899. An. XVIII. P. 725–730, 787–791; Окремою книжкою: Onciul I. Volintirii sau Olintirii. Cernăuți, 1891; Onciul I. Volintirii sau Olintirii din 1809. Un episod din Istoria patriei. *Gazeta Mazililor și Răzeșilor bucovineni*. Anul I. Nr. 15. 20 iulie 1911. P. 162–165; Onciul I. Volintirii sau Olintirii din 1809. Un episod din Istoria patriei. *Gazeta Mazililor și Răzeșilor bucovineni*. Anul I. Nr. 16. 12 august 1911. P. 181–183; Onciul I. Volintirii sau Olintirii din 1809. Un episod din Istoria patriei. *Gazeta Mazililor și Răzeșilor bucovineni*. Anul I. Nr. 17. 15 septembrie 1911. P. 194–196; Onciul I. Volintirii sau Olintirii din 1809. Un episod din Istoria patriei. *Gazeta Mazililor și Răzeșilor bucovineni*. Anul I. Nr. 18. 5 octombrie 1911. P. 212–215.

є дослідження «Православний релігійний фонд Буковини. Основа, формування, розвиток і сучасний стан»¹.

Палеографічними, епіграфічними, археографічними та славістичними студіями в Чернівецькому університеті займався професор церковнослов'янської мови і літератури православного богословського факультету, доктор філософії, прот. Євгеній Козак (1867–1933), уродженець с. Слобода Банилів².

У 1892 та 1893 рр. він опублікував в XIV та XV номерах журналу «Архів слов'янської філології» свою працю “Resultate meiner Forschungen im Kloster Sočawica (in der Bukovina). Historische, epigraphische und bibliographische Beiträge”³ (Результати моїх досліджень в монастирі Сучевиця на Буковині. (Історичні, епіграфічні та бібліографічні дописи)). У цій праці, яку дослідник завершив у квітні 1891 р., він оприлюднив матеріали своїх студій – дослідження написів на старих дзвонах, іконах хрестах та ін. зі старовинного Сучевицького монастиря, заснованого на півдні краю родом Могил наприкінці XVI ст.

У 1903 році у Відні вийшла друком книга “Die Inschriften aus der Bukowina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes-und Kirchengeschichte. I. Teil: Steininschriften. Mit Textillustrationen”⁴ (Написи з Буковини. Епіграфічні дослідження з джерелознавства регіональної та церковної історії. Частина I. Написи на камені). Ця монографія є чи не найбільш вагомою працею Є. Козака як дослідника слов'янської палеографії краю, у якій учений зібрав і опублікував слов'янські написи з монастирів та давніх церков Буковини, що збереглися з молдавської доби, а саме епітафії на кам'яних надгробках господарів Молдавської землі та молдавських бояр і церковних діячів, ктиторські та донаційні написи, зокрема в Арбуре, Драгомирні, Хуморулуй, Путні, Радівцях, Солці, Сучевиці та ін. Дослідження супроводжується великою кількістю ілюстрацій.

1904 року побачило світ дослідження проф. Є. Козака “Die Älteste Urkunde des Klosters Putna zur Vierhundertjährigen Gedenckfeier des Todes Stephans des Grossen. Mit Original Photographie”⁵ (Найдавніший документ монастиря Путна: до 400-ліття смерті Стефана Великого. З оригінальною

¹ Onciul I. Fondul religionariu gr. or. al Bucovinei. Substratul, formarea, dezvoltarea și starea lui de față, extras din Candela 1889–1891. Cernăuți, 1891. VI.

² Чучко М. Грябан В. Життя та діяльність Євгенія Козака (1857–1933), відомого слависта, ректора Чернівецького університету, архіпресвітера-ставрофора, професора. Русин. 2023. № 72. С. 88–115.

³ Kozak E. Resultate meiner Forschungen im Kloster Sočawica (in der Bukovina). Historische, epigraphische und bibliographische Beiträge. Archiv für slavische philologie. Berlin, 1892. Band XIV. Z. 2. S. 235–255; 1893. Band XV. Z. 1. S. 161–204.

⁴ Kozak E. Die Inschriften aus der Bukowina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes-und Kirchengeschichte. I. Teil: Steininschriften. Mit Textillustrationen. Wien, 1903.

⁵ Kozak E. Die Älteste Urkunde des Klosters Putna zur Vierhundertjährigen Gedenckfeier des Todes Stephans des Grossen. Mit Original photographie. Czernowitz, 1904.

Николай (Нектарій) Котлярчук

фотографією). У цій праці автор ввів до наукового обігу віднайдену ним у зібранні Путнянського монастиря жалувану грамоту господаря Штефана III Сімі Корчі на село Корчешчі.

Змістовне дослідження з історії музичного мистецтва на Буковині написав до колективної праці «Австро-Угорська монархія в слові і образах. Буковина» професор церковного співу духовної семінарії при богословському факультеті Чернівецького університету, відомий композитор і поет, архіпр. Ісидр Воробкевич (1836–1903), уродженець Чернівців¹.

Низку вартих уваги праць з історії Православної Церкви, канонічного права та історії румунської літератури видав бібліотекар, згодом директор бібліотеки Чернівецького університету, доцент, доктор теології і філософії Ніколає Котлярчук (1875–1935) (у чернецтві Нектарій, з 1924 р. митрополит Буковини), який походив із с. Стульпикани на півдні Буковини.

Дослідження Н. Котлярчука торкалися як загальної церковної історії, так й історії Православної Церкви та церковного ктиторства і патронату на Буковині. Зокрема, 1903 року він опублікував працю “Die Besetzungsweise der orthodoxen Patriarchalstuhles von Konstantinopel”² (Заняття православної патріаршої кафедри Константинополя), а наступного року вийшла книжка Н. Котлярчука про церковний патронат на Буковині і його реформу “Ceva despre reforma patronatului Bisericii din Bucovina”³ (Про реформу церковного патронату на Буковині).

У 1913 році Н. Котлярчук також опублікував ґрунтовне дослідження про сім’ю у буковинських румунів “Beiträge zum leben den Ehe- und Familienrecht der Rumänen, insbesondere jener im Süden der Bukowina” (Причинки до шлюбного та сімейного права румунів, особливо тих, що на півдні Буковині). Спершу праця вийшла у віденському «Журналі австрійського народознавства», а відтак — окремою книжкою⁴. Ця праця була написана як результат

¹ Worobkiewicz Is. Muzika. Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina. S. 363–374.

² Cotlarciuc N. Die Besetzungsweise der orthodoxen Patriarchalstuhles von Konstantinopel. Mainz, 1903.

³ Cotlarciuc N. Ceva despre reforma patronatului Bisericii din Bucovina. Cernăuți, 1904.

⁴ Cotlarciuc N. Beiträge zum lebenden Ehe- und Familienrecht der Rumänen, insbesondere jener im Süden der Bukowina. Zeitschrift für österreichische Volkskunde. Jahrgang XIX. Heft I–III. 1913. S. 16–32, 93–104; Cotlarciuc N. Beiträge zum lebenden Ehe- und Familienrecht der Rumänen, insbesondere jener im Süden der Bukowina. Wien, 1913.

опрацювання запитальника доктора права Є. Ерліха, складеного в Чернівецькому університеті та розповсюдженого перед канікулами 1911/1912 н. р. У розвідці дослідник виділив чотири аспекти інституту сім'ї у румунів – власне шлюб, батьківство та діти, братерство й опікунство. Свої висновки Н. Котлярчук підкріпив конкретним етнографічним матеріалом із буковинських сіл.

Низку праць про середньовічне право Німецьких земель і Польщі, а також про поширення Магдебурзького права на Поділлі, Волині, Чернігівщині й Полтавщині опублікував історик середньовічного права Альфред Гальбан, який працював на юридичному факультеті Чернівецького університету¹. З історії середньовічного права перу проф. Альфреда Гальбана належать такі дослідження, як “Der päpstliche Schutz im Mittelalter”² (Папський захист у середні віки), “Quelques mots sur la réfection des titres perdus chez les Francs”³ (Кілька слів про переклад втрачених титулів у франків), “Studia nad historią własności nieruchomości u ludów germańskich”⁴ (Дослідження з історії прав власності на нерухоме майно у германських народів).

Поширенню Магдебурзького права на українських землях автор присвятив праці “Über das dt. Recht in Podolien, Wolhynien und der Ukraine”⁵ (Про німецьке право на Поділлі, Волині та в Україні) та “Zur Geschichte des deutschen Rechtes in den Gebieten von Tschernigow und Poltawa”⁶ (До історії німецького права на Чернігівщині та Полтавщині).

Також варта уваги стаття А. Гальбана про зв'язки Чернівецького університету, опублікована 1900 року в газеті «Буковина»⁷.

Альфред Гальбан

¹ Ілюк А. Становлення науки про Стародавній світ та Середньовіччя в Чернівецькому університеті (1875–1914 pp.). С. 229.

² Halban A. Der päpstliche Schutz im Mittelalter. Innsbruck, 1890.

³ Blumenstok Alfred (Halban). Quelques mots sur la réfection des titres perdus chez les Francs. *Nouvelle revue historique de droit français et étranger*. Vol. 15 (1891). P. 329–338.

⁴ Halban A. Studyja nad historią własności nieruchomości u ludów germańskich. Kraków, 1891.

⁵ Halban A. Zur Geschichte des deutschen Rechtes in Podolien, Wolhynien und der Ukraine. Berlin, 1896.

⁶ Halban A. Zur Geschichte des deutschen Rechtes in den Gebieten von Tschernigow und Poltawa. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*. Weimar, 1898. S. 1–15.

⁷ Гальбан А. Університет Франца-Йосифа в Чернівцях і його зносини з сусідніми державами. *Буковина*. 1900. № 138. С. 3.

Німецькі середньовічні літературні джерела стали предметом досліджень професора німецької мови та літератури Чернівецького університету Йосифа Штробля, який був уродженцем Відня (народився 6 серпня 1843 р.).

У своїх дослідженнях професор Й. Штробль переважно мав справу із середньовіжніми німецькими текстами, багато з яких він редагував сам¹. Написав праці про середньовічну літературу Нижньої Австрії та розвідку про менестрельську поему святого Освальда. Особливу увагу приділяв вивченню спадку відомого проповідника Бертольда Регензбурзького (XIII ст.). 1880 року підготував до видання й опублікував у Відні 2-й том проповідей Бертольда².

Загалом можна констатувати, що в австрійський період у Чернівецькому університеті була налагоджена стандартна для Дунайської монархії система підготовки фахових істориків. Забезпечувалися курси як з австрійської, так і з всесвітньої історії. Викладалися також предмети з античної і середньовічної історії та палеографії. Із часом стали читатися курси з історії Східної Європи та Південно-Східної Європи з особливою увагою до історії румунів. Натомість історія України, незважаючи на вимоги українських студентів, викладалася в університеті тільки епізодично і не стала окремою спеціалізацією кафедри історії Східної Європи. Головна причина полягала в особистісних інтересах професора В. Мільковича, який не бажав переформатування очолюваної ним кафедри.

Одночасно з викладацькою роботою професори та доценти університету досить плідно займалися в цей період науково-дослідницькою роботою. До сфери наукових інтересів університетських викладачів належали проблеми з історії античності, середніх віків та нового часу. Досить плідно науковці університету розробляли питання історичного минулого Австрії, Буковини та інших земель монархії Габсбургів. Окрема увага приділялася дослідниками вивченню історії Молдавського князівства, історичним студіям у сфері церковно-релігійного життя та дослідженню давніх румунських і церковнослов'янських писемних пам'яток краю.

Чернівецький університет належав до єдиної системи закладів вищої освіти Австро-Угорщини та відзначався високою мобільністю викладачів у рамках монархії. Робота в Чернівецькому університеті для багатьох відомих

¹ Strobl J. Anteil Niederösterreichs an der deutschen Literatur des XII. Jahrhunderts. *Blätter für Landeskunde von Niederösterreich*, 1866. Bd. 2. S. 129–137; Strobl J. Reisebericht über die in Niederösterreich (Viertel ob und unter dem Wienerwalde) angestellten Weisthümer-Forschungen. *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften philosophisch-historische Classe*. 1869. Bd. 61. Heft 2, S. 341–348; Strobl J. Über das Spielmannsgedicht von St. Oswald. *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Classe*. 1870. Bd. 64. Heft 2. S. 457–504.

² Berthold von Regensburg: Predigten: vollständige Ausgabe seiner Predigten mit Anmerkungen und Wörterbuch / Hrsg. Strobl J. Bd. 2. Wien, 1880.

істориків-дослідників стала своєрідним трампліном для подальшого кар'єрного зростання в університетах Австро-Угорщини та Німеччини, де вони остаточно розкрили свій науковий і викладацький потенціал. Разом із тим були й зворотні приклади, коли після роботи в закладах вищої освіти інших земель викладачі переходили до Чернівецького університету і здобували тут справжнє наукове й педагогічне визнання.

1.2 ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ У ЧАСИ ПЕРЕБУВАННЯ БУКОВИНИ В СКЛАДІ РУМУНІЇ*

Ігор Піддубний

У перший рік своєї діяльності в складі вищих навчальних закладів королівства Румунії Чернівецький університет залишався німецькомовним. Навчалось в ньому 1040 студентів, серед яких було 525 євреїв, 217 румунів, 151 українець, 83 німця, 55 поляків і представники інших національностей. Робилися спроби зберегти німецькомовний університет, зокрема, на початку березня 1919 р. німецька делегація звернулася до міністра-делегата Буковини Я. Флондора з проханням про збереження німецького університету й отримала відмову. Оскільки здійснити румунізацію університету через одноразовий акт не було змоги, то курси велися і румунською, і німецькою мовами у 1918–1919 навчальному році. Правда, декан філософського факультету Е. Герцог припускав, що доля німецькомовного університету в Чернівцях вже вирішена. На початку червня 1919 р. в газеті “Czernowitzer Allgemeine Zeitung” зазначали: «Відносно долі Чернівецького університету ще не прийнято жодного рішення... Професори ще не одержали наказу про звільнення. Припускають, що й цього року навчання буде вестись німецькою мовою». Цю думку підтвердив також і міністр-делегат Буковини І. Ністор, заявивши, що в новому навчальному році для студентів-нерумунів лекції читатимуться німецькою мовою. 25 липня 1919 р. відбулося останнє засідання сенату 1918–1919 н. р., де ректор університету професор В. Тарнавський попрощався з німецькими колегами, які вирішили перебратися до Австрії. 30 серпня 1919 р. мав місце останній випуск в історії німецькомовного університету і 20 кандидатів отримали ступінь доктора права. Слідом за тим 4 вересня 1919 р. німецька професура вирушила до Австрії і 31 викладач був працевлаштований у Відні.

* DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-594-5-2>